

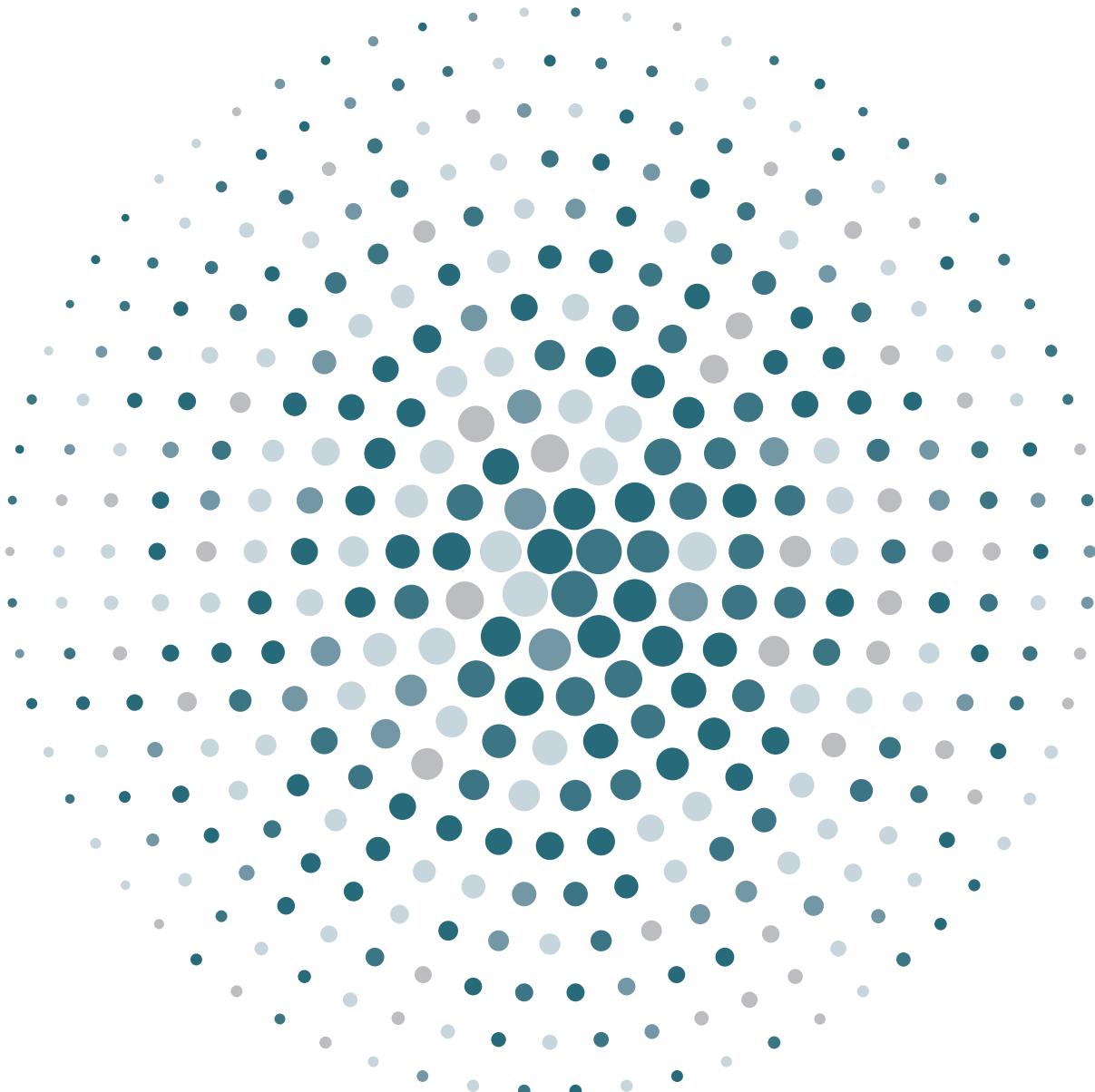

USAID
OD AMERIČKOG NARODA

ANALIZA

EFEKTI ČETVOROGODIŠNJE PRIMENE
ČL.11 ZAKONA O ZADRUGAMA REPUBLIKE SRBIJE, NA RAZVOJ
SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI

ТИМ
ЗА СОЦИЈАЛНО УКЉУЧИВАЊЕ
И СМАЊЕЊЕ СИРОМАШТВА

O PROJEKTU I ISTRAŽIVANJU

Istraživanje ambijenta sa razvoj socijalne ili solidarne ekonomije u Srbiji, sastavni je deo projekta: "Transformacijski potencijal i efekti četvorogodišnje primene čl.11 Zakona o zadrugama Republike Srbije, na razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji", u okviru programa "Aktivni građani – bolje društvo: zagovaranjem ka saradnji i demokratskom razvoju Srbije", koji realizuje Beogradska otvorena škola (BOŠ) uz podršku američkog naroda putem Američke agencije za međunarodni razvoj (USAID).

Zbog projektne prepostavke da su trenutnim stanjem u društvu i privredi najugroženiji stanovnici u seoskim i nerazvijenim sredinama, u fokusu istraživanja su radno aktivno stanovništvo, zadruge i organizacije civilnog društva koje svoje ekonomske i socijalne aktivnosti obavljaju na seoskom području, kao i lokalne samouprave koje primenjuju model socijalnih zadruga.

Istraživanje putem online anketa i fokus grupa realizovalo je Udruženje za lokalni razvoj Kamenica u partnerstvu sa Zadružnim savezom Srbije i saradnicima iz Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije. Podršku u procesu istraživanja dala je i Koalicija za razvoj solidarne ekonomije.

Izrazi korišćeni u istraživanju, podrazumevaju podjednako učešće ženskog i muškog roda.

Autori:

Projektni TIM Udruženje za lokalni razvoj Kamenica:

Dejan Mitić

Dragan Stojlković

Milan Marinković

Projektni TIM Zadružni savez Srbije:

Nikola Mihailović

Slavoljub Plavšić

Sadržaj istraživanja je isključivo odgovornost organizacije Udruženje za lokalni razvoj Kamenica i ne predstavlja nužno stavove USAID-a, Vlade SAD, BOŠ-a i Tima za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade Republike Srbije.

SADRŽAJ

Uvod	4
<hr/>	
Evropska iskustva, praksa i preporuke u oblasti socijalnog preduzetništva i zadrugarstva	5
<hr/>	
Ambijent za razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji	12
<hr/>	
Ambijent za razvoj zadrugarstva i socijalnih zadruga	14
<hr/>	
Stavovi i preporuke učesnika istraživanja	17
<hr/>	
Lokalne samouprave - Pioniri u razvoju socijalnog zadrugarstva u Srbiji	18
<hr/>	
Primeri domaće prakse u socijalnom zadrugarstvu	19
<hr/>	
Preporuke	21
<hr/>	
<hr/>	
Aneks I ANKETA Građana, zadruga i organizacija civilnog društva	24
<hr/>	
Aneks II IZVEŠTAJ - Fokus grupa socijalno zadrugarstvo - lokalne samouprave	43
<hr/>	
Aneks III IZVEŠTAJ - Fokus grupa socijalno zadrugarstvo - organizacije civilnog društva	49
<hr/>	
Aneks IV IZVEŠTAJ - Fokus grupa socijalne zadruge	55

UVOD

Srbija pripada grupi evropskih zemalja koje nemaju poseban zakon kojim se reguliše sektor socijalnog preduzetništva. Usvajanjem novog Zakona o zadrugama ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015), zakonodavac je u čl. 11 omogućio građanima i građankama formiranje različitih vrsta zadruga, među kojima i "socijalnih zadruga" sa formulacijom koja najbliže definiše socijalno preduzetništvo u Srbiji. Ovo daje posebnu vrednost Zakonu o zadrugama sa aspekta doprinosa održivom socio-ekonomskom razvoju, koji je neizvodiv bez razvoja socijalno odgovornog poslovanja.

Zakon o zadrugama uređuje ambijent za poslovanje preko 1700 zadruga u Srbiji. Najbrojnije među njima su zemljoradničke ili poljoprivredne zadruge koje zastupaju male proizvođače, upošljavaju radnike i/ili rade sa velikim brojem kooperanata iz ugroženih grupa i/ili posluju po fair trade principima u nerazvijenim ili devastiranim sredinama, što ih čini de facto socijalnim preduzećima prema kriterijumima koji su predstavljeni u okviru Social Business Initiative Evopske komisije.¹

Međutim, isti zakon građanima Srbije pruža mogućnost formiranja socijalnih zadruga, koja su de jure socijalna preduzeća.

Namera zakonodavca da u rešavanje brojnih socijalnih problema uključi nove aktere nažalost nije ostvarena. U nesrazmeri sa realnim socijalnim potrebama, Srbija ima svega 6 socijalnih zadruga.

U segmentu socijalnog zadrugarstva, Zakon o zadrugama ima potencijala da utiče na preko 500 postojećih socijalnih preduzeća i preko 33.000 organizacija civilnog društva, među kojima je značajan broj onih koje svoj identitet traže u socijalnom preduzetništvu.

Unapređenjem zakonskog okvira i prakse na nacionalnom i lokalnom nivou u korist razvoja socijalnog zadrugarstva, stvaraju se preduslovi za rast broja socijalnih zadruga u svojstvu pružaoca različitih lokalnih socijalnih usluga. Ovaj rast bi u prvom krugu činile transformisane zemljoradničke i opšte zadruge, postojeća socijalna preduzeća i organizacije civilnog društva. Do rasta broja pružaoca različitih socijalnih usluga, došlo bi upravo u seoskim i nerazvijenim sredinama, koje se suočavaju sa odlaskom mlađih, padom ekonomskih aktivnosti, zatvaranjem škola, seoskih ambulanti, pošte i drugih usluga u zajednici, kao i brojnim komunalnim problemima. Ove sredine su nepogodne za mlade i roditeljstvo, zbog čega gube svoju vitalnost i preti im trajna devastacija.

Socijalne zadruge nisu rezervisane samo za ruralne i nerazvijene sredine. Model je univerzalan i primenjiv i u razvijenim gradskim sredinama koje se suočavaju sa drugim kategorijama ugroženog stanovništva identifikovanim u čl.11 Zakona o zadrugama.

Socijalna i ekomska utemeljenost zadruga u lokalnoj zajednici u kombinaciji sa integrisanim socijalnim ciljevima, ima potencijala da poboljiša obuhvat ugroženih društvenih grupa i unapredi održivost i kontinuitet u pružanju socijalnih usluga.

Zakonska utemeljenost socijalnih zadruga sa druge strane predstavlja garanciju da će do socijalnog uticaja doći, što ih čini dobrim partnerima za aktere iz svih sektora, zainteresovane za ravnomeran i održivi razvoj.

¹ Cooperatives https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en

EVROPSKA ISKUSTVA, PRAKSA I PREPORUKE U OBLASTI SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA I ZADRUGARSTVA

Iako ne postoji usaglašena definicija socijalnih preduzeća, može se sa sigurnošću reći da socijalna preduzeća teže ekonomski i ekološki održivom generisanju pozitivnih socijalnih uticaja u zajednici. Socijalna ekonomija i socijalna preduzeća doprinose važnim razvojnim ciljevima, kao što su otvaranje radnih mesta, inkluzivnost, jednake mogućnosti, održivost i građansko učešće. Oni su odličan primer „ekonomije koja radi za ljudе“, što predstavlja jedan od prioriteta Evropske komisije (EK) u razvoju održivih politika.²

Iako se radi o relativno novom modelu ekonomskih aktivnosti, socijalna preduzeća su brzo postala važan deo evropske ekonomije. U Evropi posluje 2 miliona socijalnih preduzeća koja upošljavaju preko 11 miliona stanovnika.³ Neka od njih isporučuju usluge osnovnog zbrinjavanja osoba u stanju socijalne potrebe, neka se fokusiraju na zapošljavanje ugroženih grupa, dok ima i onih koja rešavaju širi spektar društvenih izazova, poput postignuća održivih razvojnih ciljeva.

Međutim, socijalna preduzeća su prilično nevidljiva i nedovoljno poznata. Mnoga od njih se ne identifikuju ili se jednostavno ne nazivaju socijalnim preduzećima. Sa tim u vezi, EK je 2011. godine usvojila „Inicijativu za socijalni biznis“ (SBI)⁴. Osnovni cilj SBI je da pronađe odgovore na brojna pitanja vezana za karakteristike socijalnih preduzeća: Koliko ima socijalnih preduzeća u različitim zemljama? Kakvu organizacionu i zakonsku formu socijalna preduzeća koriste? Koju vrstu usluga i proizvoda generišu i prodaju? Ko su njihovi korisnici i kupci? Kakve odnose imaju sa javnim sektorom, posebno na lokalnom i regionalnom nivou?

U okviru SBI, EK je realizovala tri studije posvećene mapiranju socijalnih preduzeća i njihovih ekosistema. Prva Studija je realizovana 2014. godine u 29 država (28 članica EU i Švajcarska), da bi ubrzo bila dopunjena 2016. godine a zatim i kompletirana sa trećom studijom koja je u konačnom učinku obuhvatila 28 članica EU i još 7 zemalja koje učestvuju u Programu zapošljavanja i socijalnih inovacija (EaSI) za period 2018-2020, uključujući Srbiju⁵. Istraživanje je pokazalo da se socijalna preduzeća razvijaju u dinamičnom i raznovrsnom nacionalnom okruženju, pri čemu postoji neusaglašenost koncepta i definicija, čak i u kontekstu jedne države.

Dinamičan razvoj socijalnog preduzetništva je u velikom broju evropskih zemalja praćen razvojem strateških dokumenata, uz sagledavanje lokalnih specifičnosti:

² European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report. Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Dostupno na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>

³ SOCIAL ECONOMY IN THE EU https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy_en

⁴ SBI <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EN/1-2011-682-EN-F1-1.Pdf>

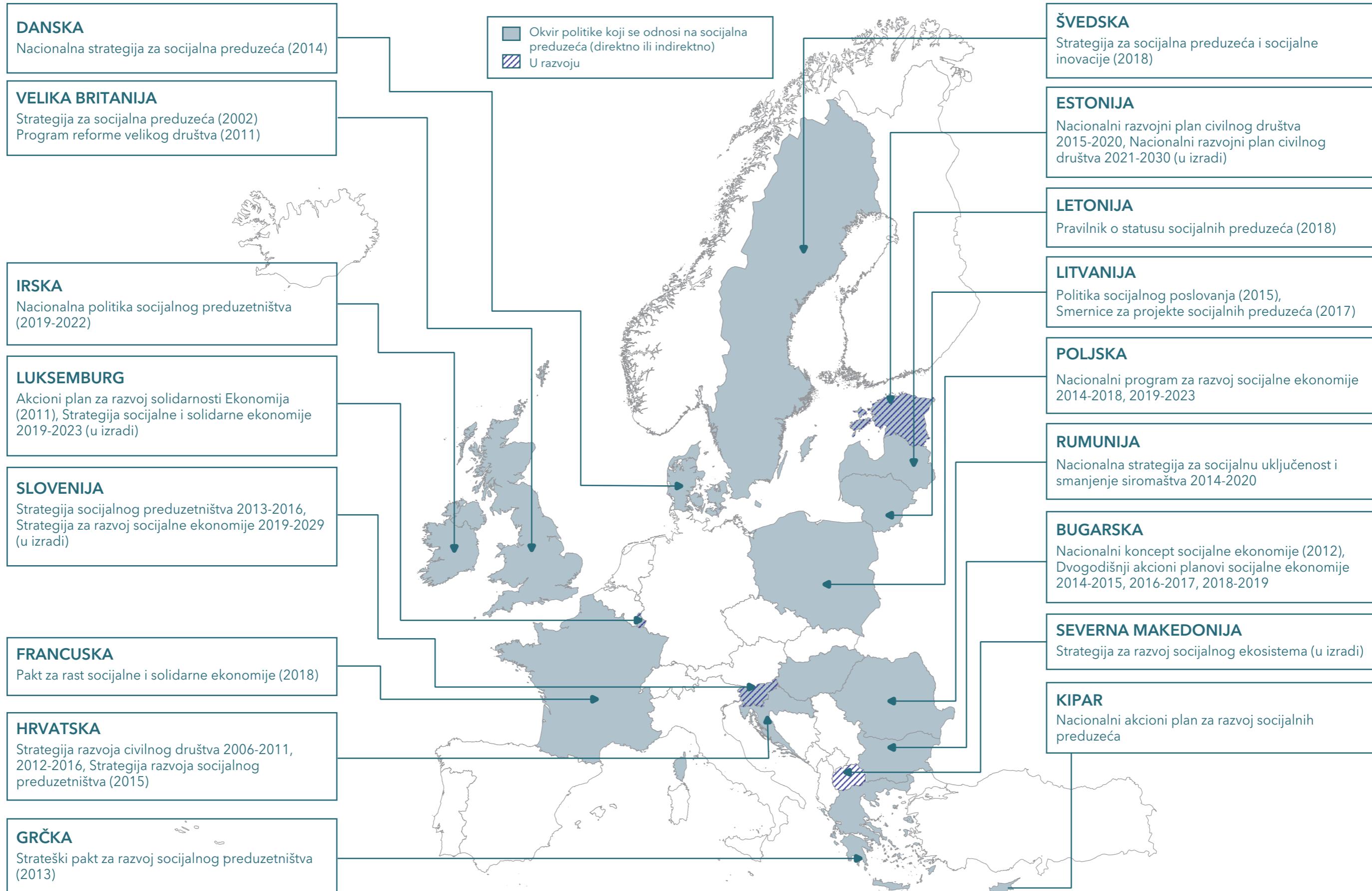
⁵ European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report.

DRŽAVE SA RAZVIJENIM POLITIKAMA KOJE CILJAJU SOCIJALNA PREDUZETNIŠTVO

European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe.

Comparative synthesis report.

Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. Luxembourg: Publications Office of the European Union, page 55. Dostupno na <https://europa.eu/!Qq64ny>

Komparativna analiza u okviru Izveštaja⁶ pokazala je da specifičnosti svake zemlje imaju veliki uticaj na razvoj socijalnog preduzetništva, koji ne mora neophodno da bude praćen usvajanjem posebnog zakonskog rešenja.

U komparativnom smislu, identifikovane su dve grupe zemalja: zemlje koje su uvele posebne zakone za socijalno preduzetništvo, kao i one u kojima je socijalno preduzetništvo uređeno prilagođavanjem postojećih zakona.

Za razliku od socijalnih preduzeća, kada su zadruge u pitanju, EK ima jasan koncept i definiciju:

Zadruge su autonomna udruženja osoba ujedinjenih radi ispunjenja zajedničkih ekonomskih, socijalnih i kulturnih ciljeva. Svoje ciljeve postižu kroz preduzeće u zajedničkom vlasništvu i na demokratski način upravljanja.⁷

Kada je reč o zadružnoj ekonomiji, treba imati u vidu da u Evropskoj uniji posluje približno 250.000 zadruga sa 5,4 miliona zaposlenih i oko 163 miliona zadrugara (svaki treći građanin EU je član zadruge), dok zadruge beleže značajan tržišni udeo u poljoprivredi, šumarstvu, bankarstvu, maloprodaji, farmaceutskoj industriji i medicinskim uslugama.⁸

Prema EK, zadruge imaju sve važniju i pozitivniju ulogu u sprovođenju mnogih ciljeva u društvu, u oblastima poput politike zapošljavanja, socijalnih integracija, regionalnog i ruralnog razvoja, poljoprivrede i drugih. EK veruje da bi ovaj trend trebao da se nastavi u pravcu daljeg promovisanja prisustva zadruga u raznim programima i politikama u društvu.

Efektivnost zadružne forme organizovanja u kombinaciji sa integriranim socijalnim ciljevima, navela je značajan broj zemalja članica da prilagode zakone o zadrugama u korist socijalnog zadružarstva: **Francuska** (zadružno društvo od kolektivnog interesa); **Republika Češka, Mađarska, Italija i Poljska** (socijalne zadruge); **Nemačka** (socijalne i kulturne zadruge); **Grčka** (zadruge sa ograničenom odgovornošću i socijalna zadružna preduzeća); **Portugal** (socijalno solidarne zadruge); i **Španija** (zadruge za socijalnu inicijativu). Belgija je uvela nacionalnu šemu za akreditaciju socijalnih preduzeća, koja omogućava identifikaciju socijalnih zadruga sa jasnom socijalnom svrhom.

EK navodi da potencijal zadruga nije u potpunosti iskorišćen i da je potrebno unapređivati imidž zadruga na nacionalnom, ali i evropskom nivou. Uz posebnu pažnju prema novim zemljama članicama i zemljama kandidatima, u kojima, uprkos intenzivnim reformama, mogućnosti zadruga nisu u potpunosti iskorišćene⁹. Jedan od načina da se podstakne dalji razvoj zadružarstva na nivou EU, je promocija Statuta Evropskog zadružnog društva¹⁰ koji daje smernice kako da se formira zadruga ili konzorcijum zadruga koje posluju u više zemalja Evropske unije.

⁶Ibid

⁷ Cooperatives https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en

⁸Ibid

⁹ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe /* COM/2004/0018 final */ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>

¹⁰Ibid

Time je otvoren put za dalje pozicioniranje zadrugarstva kako na evropskom, tako i na nivou država članica. EK smatra da je ovo dobra prilika za nacionalne vlasti i zainteresovane strane da pokrenu inicijative koje imaju za cilj: Promociju većeg korišćenja zadruga širom Evrope, kroz unapređenje vidljivosti, karakteristika i razumevanja sektora; Dalje unapređivanje zadružnih zakona u Evropi i unapređenje zadružne uloge i doprinosa ciljevima u zajednici.

EU se susreće sa problemom neravnomernog teritorijalnog razvoja, a time najviše sa problemom razvoja ruralnih prostora koje generalno karakteriše nepovoljna demografska struktura, nizak nivo obrazovanja, migracija u urbane centre i visok stepen nezaposlenosti. U odnosu na njih, EU u poslednjih 20 godina tradicionalno deluje kroz LEADER pristup („Liaison Entre Actions de Développement de l’Economie Rurale“, u prevodu „veza između aktivnosti za razvoj ruralne ekonomije“)¹¹, koji u suštini podrazumeva multisektorsko subregionalno partnerstvo i formiranje Lokalnih akcionih grupa (LAG) za ruralni razvoj.

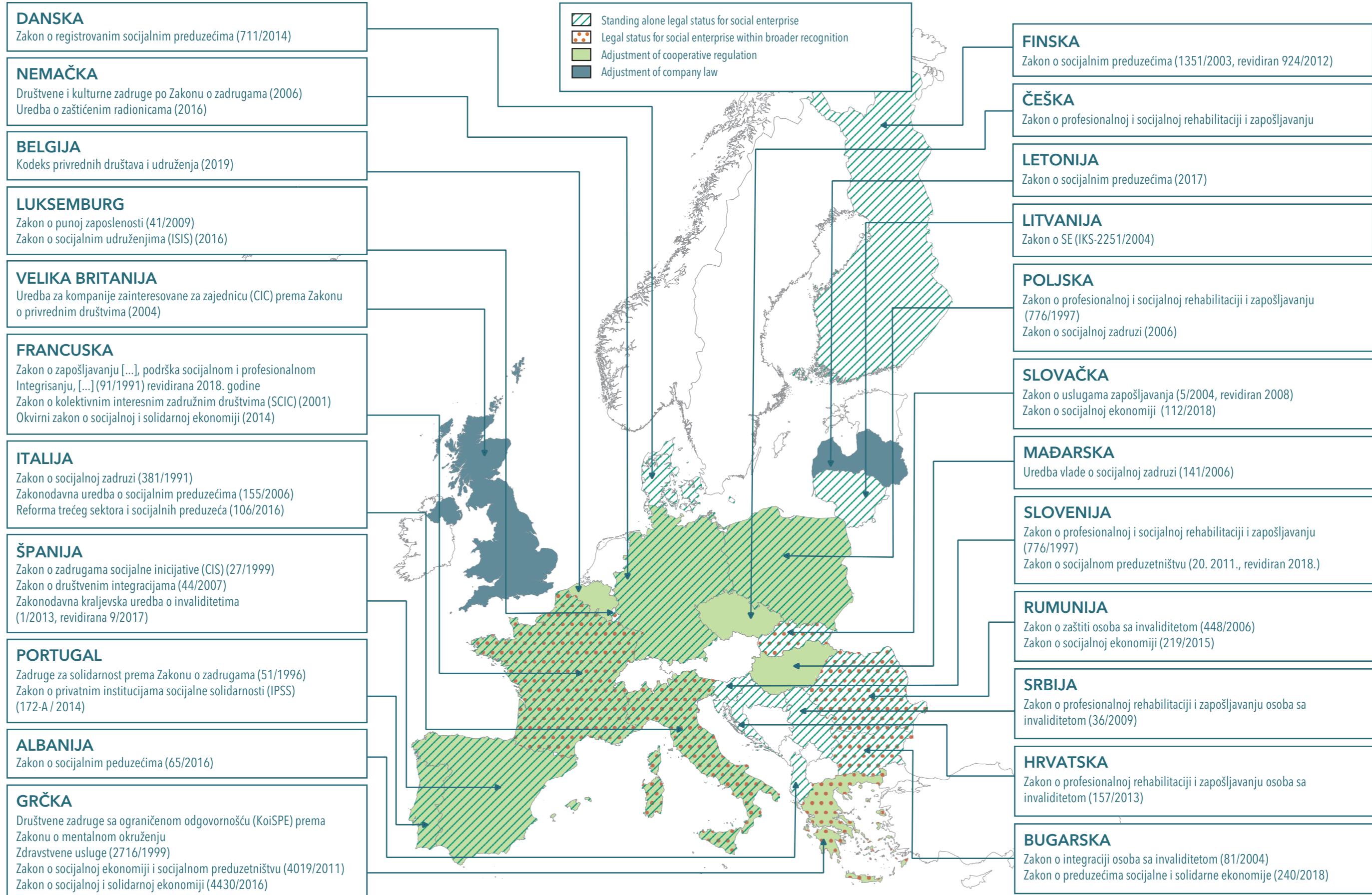
Kako bi dodatno doprinela rešavanju problema zapošljavanja mladih na selu, EK razmatra veće uključivanje zadruga. Sa tim u vezi, pruža podršku projektima usmerenim ka smanjenju nezaposlenosti i uključivanju mladih u zadruge, koje su videne kao dobar model za preduzetničke start up inicijative mladih.¹²

¹¹ The LEADER approach: a basic guide https://enrd.ec.europa.eu/publications/leader-approach-basic-guide_en

¹² Reduction of youth unemployment and the setup of cooperatives Phase 1 April 2017. Phase 2 March 2020. Information on the COOPILOT project <http://www.coopilot-project.eu/> Information on the ECOOPE project <http://youth.ecoope.eu/project/>

DRŽAVE KOJE IMAJU ZAKONE O POSEBNIM PRAVNIM OBLICIMA ILI STATUSIMA ZA SOCIJALNA PREDUZEĆA

European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report.
 Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini.
 Luxembourg: Publications Office of the European Union, page 58.
 Dostupno na <https://europa.eu/!Qq64ny>

AMBIJENT ZA RAZVOJ SOCIJALNOG PREDUZETNIŠTVA U SRBIJI

Srbija pripada grupi evropskih zemalja koje nemaju poseban zakon kojim se reguliše sektor socijalnog preduzetništva. Zbog toga se socijalna preduzeća razvijaju i posluju u okruženju koje je definisano primenom nekoliko zakona, ali bez ciljane podrške njihovom razvoju. Sa tim u vezi, Ministarstvo za rad zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja je dva puta počev od 2012. godine, formiralo radne grupe za izradu Zakona o socijalnom preduzetništvu, čiji nacrti nisu ušli u proceduru usvajanja.

Među akterima angažovanim u socijalnom preduzetništvu u Srbiji, preovladava mišljenje da postojeće zakonsko okruženje predstavlja više prepreku nego podsticaj za razvoj socijalnog preduzetništva.

Ex-ante analiza opcija javnih politika za socijalno preduzetništvo¹³ je ukazala na nekoliko pravaca razvoja u sektoru socijalnog preduzetništva. Jedan je opredeljenje za strateški pristup razvoju sektora, odnosno korišćenje postojećih resursa i oslanjanje na postojeće modele razvijene u praksi, a drugi je donošenje zakona o socijalnom preduzetništvu. Važno je istaći da prva opcija traži više ulaganja, ali je procenjena kao intervencija koja bi imala dugoročnije pozitivne efekte na razvoj sektora. Dodatno je važno istaći da bi strateški pristup omogućio korišćenje postojećih rešenja, raspoloživih resursa i organski bi doprineo razvoju sektoru, pri čemu sam sektor ne smatra da je zakon o socijalnom preduzetništvu presudan za razvoj. Predstavnici sektora smatraju da je važno da se stvori povoljniji ambijent, a to znači prilagođavanje postojećih zakonskih rešenja, razvoj mera podrške postojećem sektoru i mera koje bi doprinele nastanku novih socijalnih preduzeća i konačno, u podizanju kapaciteta institucija i svih drugih aktera kako bi se sinergijski doprinosilo razvoju socijalnog preduzetništva.

Srbija nema sektorsku niti bilo koju drugu vrstu strategije koja bi se bavila socijalnim preduzetništvom. Ne postoji nacionalna institucija zadužena za socijalna preduzeća, akreditaciona šema niti jedinstveni registar socijalnih preduzeća.¹⁴

Civilno društvo, posebno okupljeno oko Koalicije za razvoj solidarne ekonomije, uložilo je dosta napora u promociju sektora i na podizanju kapaciteta različitih aktera zainteresovanih za socijalno ili solidarno preduzetništvo. Počev od 2011. godine, Koalicija je investirala značajne resurse u zastupanje sistemskog i strateškog pristupa razvoju sektora, koji bi Srbiju pridružio značajnoj grupi evropskih zemalja sa jasnim strateškim pristupom.

Srbija se ne razlikuje od evropskih zemalja kada su u pitanju problemi u identifikaciji de facto socijalnih preduzeća. Mnoga od njih se tako ne zovu i najviše ih ima među organizacijama civilnog društva i poljoprivrednim zadrugama koje rade u korist malih proizvođača. Zbog nepostojanja jedinstvenog registra i šeme za akreditaciju,

¹³ Ex-ante analiza opcija javnih politika za socijalno preduzetništvo, SIPRU, 2019. godina

¹⁴ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5a1d27a8-67cc-11e9-9f05-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF> Published: 25.4.2019. Corporate author: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (European Commission); Personal author: Cvejić Slobodan

ne postoji ni precizan broj aktivnih socijalnih preduzeća. Ovo za posledicu ima i otežano praćenje efekata koje ona ostvaruju u društvu, nemogućnost definisanja preciznih razvojnih mera i sprečavanja mogućih zloupotreba.

Procena je da u Srbiji posluje preko 500 socijalnih preduzeća¹⁵ od čega su najmnogobrojnija socijalna preduzeća koja funkcionišu kao organizacije civilnog društva, koje koriste zakonske i poreske pogodnosti za obavljanje privredne delatnosti manjeg obima. Tu su i preduzeća za profesionalno osposobljavanje i radnu integraciju osoba sa invaliditetom, koja su tradicionalno najveći poslodavci u ovom sektoru.

Postojeća zakonska rešenja u velikoj meri oslikavaju socio ekonomске specifičnosti i uvažavaju tradicionalne oblike organizovanja u Srbiji, ali ne predviđaju ciljanu podršku socijalnom preduzetništvu. Pored Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom¹⁶ koji je prepoznat u Izveštaju EK,¹⁷ celovit ambijent za razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji čine i odredbe Zakona o zadugama,¹⁸ Zakona o socijalnoj zaštiti,¹⁹ Zakona o udruženjima,²⁰ Zakona o zadužbinama i fondacijama,²¹ Zakona o privrednim društvima,²² Zakona o volontiranju,²³ Zakona o porezu na dobit pravnih lica,²⁴ i Zakona o porezu na dodatu vrednost.²⁵

¹⁵Ibid

¹⁶"Sl. glasnik RS", br. 36/2009 i 32/2013)

¹⁷ European Commission (2020) Social enterprises and their ecosystems in Europe. Comparative synthesis report. Authors: Carlo Borzaga, Giulia Galera, Barbara Franchini, Stefania Chiomento, Rocío Nogales and Chiara Carini. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=en&pubId=8274>

¹⁸("Sl. glasnik RS", br. 112/2015)

¹⁹("Sl. glasnik RS", br. 24/2011)

²⁰("Sl. glasnik RS", br. 51/2009, 99/2011, 44/2018)

²¹("Sl. glasnik RS", br. 88/2010, 99/2011, 44/2018)

²²("Sl. glasnik RS", br. 36/2011, 99/2011, 83/2014, 5/2015, 44/2018, 95/2018 i 91/2019)

²³("Sl. glasnik RS", br. 36/2010)

²⁴("Sl. glasnik RS", br. 25/2001, 80/2002, 80/2002, 43/2003, 84/2004, 18/2010, 101/2011, 119/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 142/2014, 91/2015 - autentično tumačenje, 112/2015, 113/2017, 95/2018 i 86/2019)

²⁵("Sl. glasnik RS", br. 84/2004, 86/2004 - ispr., 61/2005, 61/2007, 93/2012, 108/2013, 6/2014 sa pratećim usklađivanjima)

AMBIJENT ZA RAZVOJ ZADRUGARSTVA I SOCIJALNIH ZADRUGA

Preko 40% stanovništva Srbije još uvek živi u ruralnim sredinama, pri čemu je Srbija jedna od zemalja sa najdužom tradicijom u razvoju zadrugarstva u svetu.²⁶ Prema podacima Zadružnog saveza Srbije, trenutno je u Srbiji registrovano preko 1700 zadruga. Najviše ima poljoprivrednih zadruga koje mogu biti opšte ili specijalizovane (ratarske, voćarske, povrtarske, vinogradarske, stočarske, pčelarske i dr.), zatim stambenih, zanatskih, omladinskih, radničkih, potrošačkih, zdravstvenih, energetskih, socijalnih i drugih zadruga.

Gledano kroz tri ključne dimenzije poslovanja, (preduzetnička, socijalna i upravljačka) za većinu poljoprivrednih zadruga bi se moglo reći da su socijalna preduzeća, iako se one tako ne izjašnjavaju. Poljoprivredne zadruge okupljaju i zastupaju interese malih proizvođača i često su jedina organizaciona i ekomska snaga u devastiranim sredinama u kojima održavaju ekonomski život. Osim otkupa proizvoda, poljoprivredne zadruge obezbeđuju svojim kooperantima razne pogodnosti, (sadni materijal, đubrivo, gorivo) zbog čega se može reći da primenjuju princip fair trade poslovanja. U odnosu na broj stalno zaposlenih, poljoprivredne zadruge generišu 5 do 10 puta više sezonskih radnih mesta, uglavnom za nekvalifikovanu radnu snagu i siromašnu sakupljačku zajednicu, koja se bavi sakupljanjem samoniklih šumskih plodova i berbom na tuđim gazdinstvima.

Zahvaljujući instituciji **socijalne zadruge**, čije je formiranje omogućeno u čl. 11 Zakona o zadrugama²⁷ Srbija se svrstala u grupu evropskih zemalja koje su modifikovale postojeća zakonska rešenja uz puno uvažavanje zatečenog stanja i evropske prakse zadrugarstva. Shodno čl.11, socijalne zadruge obavljaju različite delatnosti radi zadovoljenja potreba pripadnika ugroženih društvenih grupa ili zadovoljenja interesa lokalne zajednice. Prateći legislativnu praksu drugih zemalja, socijalne zadruge imaju pravo ali i obavezu da najmanje polovicu ostvarene dobiti ulazu u ostvarivanje socijalnih ciljeva po sopstvenom izboru. Na ovaj način definisane, socijalne zadruge odgovaraju autentičnim socijalnim potrebama građana i ugroženih grupa. Namera zakonodavca je smanjenje socijalnih nejednakosti u društvu i uključivanje većeg broja pružaoca različitih socijalnih usluga u rešavanje složenih socijalnih problema posebno u seoskim i nerazvijenim sredinama, u kojima su zadruge još uvek jedan od najpoželjnijih oblika organizovanja.²⁸

Međutim, Srbija ima svega **šest aktivnih socijalnih zadruga**, od čega su tri formirane pre donošenja novog Zakona o zadrugama (usvojen u decembru 2015. godine, primena započeta u januaru 2016. godine), dok su tri formirane nakon njegovog usvajanja.

Mali broj socijalnih zadruga u Srbiji je očekivana posledica sistemskog nerazumevanja toga šta su socijalne zadruge, načina na koji one mogu da se pozicioniraju unutar institucija i društva i konačno, odsustva konkretnih programa podrške razvoju socijalnog zadrugarstva.

²⁶ <https://www.zssrbije.org/zadruzni-savez-srbije/iz-istorije-zadrugarstva/>

²⁷ ("Sl. glasnik RS", br. 112/2015)

²⁸ Aneks I Anketa građana organizacija civilnog društva i zadruga

Sam Zakon o zadrugama, osim što definiše socijalne zadruge, ni na koji drugi način ne prepoznaje njihovu osobenost. Sa tim u vezi, nisu doneta podzakonska akta koja bi operacionalizovala primenu zakona u segmetnu socijalnog zadrugarstva, zbog čega one imaju isti poreski tretman kao isključivo komercijalne zadruge i privredna društva.

Prema podacima Zadružnog saveza Srbije, svega jedna trećina aktivnih zadruga uspešno posluje. Poslovanje zadruga otežano je između ostalih i nedostatkom sredstava od poslovnih banaka, koje ne prepoznaju zadruge. Ni jedna od 33 zadruge učesnice istraživanja nema iskustva sa kreditima poslovnih banaka.²⁹

Zbog nepostojanja sistemske podrške, četiri od šest postojećih socijalnih zadruga u Srbiji osnovano je zahvaljujući finansijskoj podršci EU i bilateralnih donatora (GIZ/DE, SDC/CH).

Poređenja radi, od 35.000 aktivnih socijalnih preduzeća u Italiji, jednu trećinu čine socijalne zadruge formirane u periodu od početka primene Zakona 381 u 1991. godini do 2014. godine.³⁰ Upečatljiva razvojna karakteristika socijalnih zadruga u Italiji je bottom-up (odozdo ka gore) pristup njihovom razvoju. Suočene sa brojnim socijalnim problemima, lokalne vlasti su inovirale i uskladivale razvojnu politiku kako bi adekvatno odgovorile realnim potrebama. Stvaranje ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva nastavljeno je usvajanjem podsticajnih mera na regionalnom i nacionalnom nivou.

Osim Projekta "500 zadruga u 500 sela" koji realizuje Kabinet ministra bez portfelja zaduženog za regionalni razvoj i rad javnih preduzeća, nema drugih direktnih sredstava namenjenih razvoju zadrugarstva. Ne analizirajući način na koji je programiran i sa kojim efektom se očekuje da će rezultirati, Projekat je usmeren isključivo na poljoprivredne zadruge koje se u većini mogu tretirati kao de facto socijalna preduzeća. Nažalost, Projektom nisu predviđene mere za podršku razvoju socijalnih zadruga. Slično je i sa meraima za unapređenje kapaciteta zadržnih saveza na praćenju i u podršci efektima implementiranih investicija, uključujući i mere razvoja zadržne revizije koja u skladu sa čl. 80 do čl. 101 Zakona o zadrugama brine o poštovanju zadržnih principa.

Prema podacima Zadružnog saveza Srbije, Srbija ima svega 5 zadržnih revizora na preko 1700 zadruga, pri čemu zadruge u skladu sa Zakonom o zadrugama imaju obavezu redovne zadržne revizije na svake dve godine.

Neophodnost unapređenja zadržne revizije, potvrđena je u preporukama u okviru projekta tehničke podrške „Podrška razvoju poljoprivrednih zadruga u Srbiji“ koji je tokom 2017. godine realizovala agencija FAO Ujedinjenih Nacija.³¹ Projektom je unapređen Pravilnik o zadržnoj reviziji i date su preporuke koje su se odnosile na unapređenje kompetencija i kvaliteta rada revizora, između ostalih i za formiranje nezavisne komore zadržnih revizora.

Unapređena zadržna revizija ima važnu ulogu u održivom razvoju socijalnog zadrugarstva, za potrebe praćenja poslovnih performansi, društvenog uticaja i usvajanja podsticajnih mera.

U duhu UN milenijumskih ciljeva, krovna „Strategija poljoprivede i ruralnog razvoja

²⁹ Ibid

³⁰ SE Mapping country report Italy

³¹ The Food and Agriculture Organization/FAO <http://www.fao.org/home/en/>

Republike Srbije 2014-2024”,³² ističe pravičniju raspodelu prihoda i ekonomskih mogućnosti kao važne preduslove ruralnog razvoja. Počev od usvajanja „Zakona o poljoprivredi i ruralnom razvoju”³³ ruralna politika u Srbiji se intenzivnije okreće integralnom rešavanju nagomilanih problema na selu. Ovo je vidljivo u linijama za podsticaje u okviru „Zakona o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju”³⁴, koje pored tradicionalnih podsticaja za poljoprivrednu proizvodnju (po grlu i po hektaru), predviđaju i podsticaje namenjene ruralnom razvoju, što ga čini posebno vrednim sa aspekta održivog razvoja. Zakon se uspešno realizuje, sredstva za ruralni razvoj su raspoloživa u okviru lokalnih Fondova za razvoj poljoprivrede. Opštinske uprave ili sekretarijati za poljoprivrednu i razvoj sela, u praksi uglavnom opredeljuju ova sredstva za negovanje starih zanata i tradicije, kulturne manifestacije, uređenje javnih površina i izletišta i u druge svrhe od značaja za zadovoljenje socijalnih potreba građana. Ovo su ujedno i legitimni ciljevi socijalnih zadruga kojima je potrebno omogućiti pristup sredstvima i učešće u procesima programiranja i budžetiranja mera.

Programi i konkursi pri Ministarstvu poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede/MPŠV, nisu prepoznali niti omogućili učešće socijalnih zadruga kao legalnih socijalnih preduzeća, od kojih neka imaju poljoprivrednu aktivnost. Sa tim u vezi, potreba za unapređenjem socijalnog zadrugarstva nije prepoznata ni u Lokalnim strategijama ruralnog razvoja, čiju realizaciju podržava MPŠV.

Ministarstvo omladine i sporta, u okviru programa i projekata od javnog interesa u oblastima omladinskog sektora, shodno Zakonu o mladima³⁵ i Pravilniku³⁶ podržava isključivo projekte zapošljavanja mladih čiji su nosioci udruženja mladih ili udruženja za mlađe. Zadruge nisu prepoznate kao start up platforma za zapošljavanje mladih, što postaje praksa u EU. Zapošljavanje i ostanak mladih u ruralnim i nerazvijenim sredinama je sa druge strane jednoglasan prioritet svih učesnika istraživanja, naročito za stanovnike sela koji su činili 63% ispitanika.³⁷

Na nivou lokalnih samouprava, potrebno je uključiti predstavnike socijalnih zadruga u izradu i implementaciju Lokalnih akcionih planova za zapošljavanje u delu unapređenja zapošljivosti i zapošljavanja ugroženih grupa, kao i na realizaciji socijalnih mera u skladu sa proklamovanim socijalnim ciljevima zadruga.

Značajan broj programa i konkursa koje realizuju domaće fondacije, bilateralni i međunarodni donatori, takođe ne prepoznaju i ne uključuju socijalne zadruge kao ravnopravna socijalna preduzeća.

Socijalne zadruge su redak termin i retka tema stručnih obuka u civilnom sektoru. Usvajanje posebnog zakonskog rešenja u vidu Zakona o socijalnom preduzetništvu, dugo je u fokusu civilnog sektora, pri čemu ovaj neizvestan i dug proces doprinosi da se socijalna ekonomija nalazi u svojevrsnom razvojnem vakuumu i neopravdano zaostaje za okruženjem.

³² <http://www.minpolj.gov.rs/download/strategija-poljoprivrede-i-ruralnog-razvoja-republike-srbije-za-period-2014-2024-godine/?script=lat>

³³ (“Sl.glasnik RS”, br: 41/2013, 142/2014, 101/2016)

³⁴ (“Sl.glasnik RS”, br: 10/2013, 103/2015, 101/2016)

³⁵ (“Sl.glasnik RS”, br: 50/11)

³⁶ Pravilnik o finansiranju i sufinansiranju programa i projekata od javnog interesa u oblastima omladinskog sektora (“Sl.glasnik RS”, br: 30/18)

³⁷ Aneks I Anketa građana organizacija građanskog društva i zadruga

STAVOVI I PREPORUKE UČESNIKA ISTRAŽIVANJA

Prema rezultatima kvalitativnog istraživanja stavova građana, zadruga i organizacija civilnog društva o zadružarstvu,³⁸ zadruge su još uvek jedan od najpoželjnijih oblika organizovanja, naročito među malim proizvođačima iz ruralnih i nerazvijenih sredina. Zadruge su viđene kao ključni akteri za rešavanje niza problema u lokalnim sredinama: nerazvijene poljoprivrede, neravnomernog ekonomskog razvoja, neadekvatne usluge socijalne zaštite, komunalne i socijalne infrastrukture i nedostatka ekonomskih prilika za zapošljavanje, naročito mladih.

Kada su u pitanju prednosti socijalnih zadruga, četiri organizacije civilnog društva/OCD zainteresovane za formiranje socijalnih zadruga³⁹ ističu: jasna pravila poslovanja socijalne zadruge kao legalnog socijalnog preduzeća u odnosu na udruženje koje ima registrovanu privrednu delatnost; sigurno okruženje zadruge sa jasno definisanim pravima i odgovornostima zadružara u okviru akta "Zadružna pravila"; sigurno okruženje za osnivače zadruge i kooperante, pri čemu je demokratičnost odlučivanja rešena putem skupštine, upravnog i nadzornog odbora i dodatno se štiti redovnim dvogodišnjim i/ili vanrednim "Zadružnim revizijama"; regulisano ostvarivanje prihoda počev od nejednakih osnivačkih uloga, do Ugovora o kooperaciji sa spoljnim saradnicama u okviru "Ugovora o osnivanju zadruge".

Većina učesnika istraživanja⁴⁰ smatra da je ambijent za razvoj zadružarstva nepovoljan. Od ukupno 33 ispitane zadruge, 30 je ocenilo ambijent za razvoj socijalnog zadružarstva ocenama od 1 (loše) do 3 (dobro). Svega 3 zadruge su dale vrlo dobru ocenu (4), dok odličnu ocenu (5) nije dala ni jedna zadruga.

Polovina ispitanih glavne probleme za razvoj socijalnog zadružarstva u Srbiji vide u institucionalnoj nesigurnosti i nevidljivosti socijalnih zadruga na republičkom i lokalnom nivou.

Kako bi zadruge mogle značajnije doprineti rešavanju lokalnih problema, prema stavovima većine učesnika neophodno je unaprediti pravni, institucionalni i finansijski okvir za njihovo poslovanje.

Jedna trećina ispitanih građana smatra da je potrebno aktivnije uključivanje države u podršku zadružama koje su zainteresovane da se uhvate u koštac sa problemima na selu i u nerazvijenim sredinama generalno. Vođeni logikom brojeva, građani smatraju da je za rešavanje velikog broja problemima potrebno angažovati veći broj pružalaca različitih socijalnih usluga.

Većina OCD učesnica u anketi, smatra da je za snažniji razvoj socijalnog zadružarstva neophodno izmeniti Zakon o zadružama, zatim lokalne procedure i praksu, potom informisati donatore i razvojne partnere u kontekstu širenja podrške.

Kada je reč o unapređenju ambijenta za razvoj socijalnog zadružarstva, OCD učesnice fokus grupe, smatraju da je potrebno: unaprediti uslove na lokalnom nivou, kako bi se olakšalo poslovanje i realizacija socijalnih ciljeva; uključiti socijalne zadruge u kreiranje lokalnih mera od značaja za smanjenje socijalne isključenosti i u

³⁸ Ibid

³⁹ Aneks III Izveštaj – fokus grupa sa organizacijama građanskog društva

⁴⁰ Aneks I Anketa građana organizacija civilnog društva i zadruga

drugim oblastima; unaprediti praksu lokalnih javnih nabavki tako da one prepoznaju dobavljače koji su socijalno odgovorni; i promovisati primere dobre prakse;

Zadruge učesnice u anketi su najveći prioritet dale: izmenama i dopunama Zakona o zadrugama u korist socijalnih zadruga (39,4% zadruga); uključivanju donatora u podršku socijalnim zadrugama; izmenama lokalnih procedura i prepoznatljivost zadruga u merama podrške razvoju sela na nivou opština; neophodnosti informisanja postojećih zadruga, OCD i javnosti o prednostima socijalnog zadrugarstva.

LOKALNE SAMOUPRAVE - PIONIRI U RAZVOJU SOCIJALNOG ZADRUGARSTVA U SRBIJI

U Srbiji postoje dve lokalne samouprave koje su pioniri u razvoju socijalnog zadrugarstva, Gradska opština Crveni Krst - Grad Niš i Opština Ražanj. Zahvaljujući njima, formirana je šesta a uskoro će i sedma socijalna zadruga.⁴¹

Za potrebe analize univerzalnosti modela socijalnih zadruga u odnosu na održivi razvoj i integraciju ugroženih grupa, realizovana je fokus grupa sa opštinama. Opštine su izuzetno različite, zbog čega se ovaj deo istraživanja prikazuje kao studija slučaja.

Gradska opština Crveni Krst - Grad Niš, pripada I kategoriji razvijenih opština. Zahvaljujući razvijenoj infrastrukturi (putni i železnički koridor 10, aerodrom Niš), ima nekoliko industrijskih zona sa 845 preduzeća i 672 zanatske radnje. U opštini posluju privredni giganti poput Philip Morris-a, NIS A.D., Jonson Electric-a i drugih, dok se na teritoriji opštine nalaze i Univerzitet u Nišu, 3 fakulteta i Tehnološki park. Od 33.452 stanovnika Gradske opštine, 7% je Romske nacionalnosti. Romi u ukupnoj nezaposlenosti na teritoriji Opštine učestvuju sa 10,64% i uglavnom su bez kvalifikacija i stalnog zaposlenja. Formiranjem Romske socijalne zadruge, opština želi da doprinese unapređenju zapošljivosti i zapošljavanju Roma. Šesta socijalna zadruga u Srbiji - Socijalna zadruga Roma "Eko aktiv" registrovana je 11. avgusta 2020. godine. Zadrugaje formirana za potrebe unapređenja zapošljivosti i zapošljavanja Roma iz urbanog jezgra Grada Niša, na poslovima održavanja zelenih površina, zgrada i sezonskog radnog angažovanja u poljoprivredi (mobilnost radne snage). Osnovana je u okviru programa EU za tebe, grant šema "Podrška Evropske unije inkluziji Roma - osnaživanje lokalnih zajednica za inkluziju Roma" koji realizuje Stalna konferencija gradova i opština/SKGO i Gradska opština Crveni Krst - Grad Niš u partnerstvu sa organizacijom Eneca.

Opština Ražanj se nalazi na trasi putnog koridora 10 i spada u IV kategoriju nerazvijenih opština. Radi se o pretežno poljoprivrednoj opštini u kojoj posluju svega 62 preduzeća (po strukturi uglavnom mikro pravna lica, dok srednjih i velikih preduzeća nema). Opština je suočena sa značajnim padom broja stanovnika (1991./13.128 stanovnika; 2020/procena oko 6.500 stanovnika). Sredinom oktobra 2020. biće formirana ženska

⁴¹ Aneks IV Izveštaj – fokus grupe sa socijalnim zadrugama

poljoprivredno socijalna zadruga u Ražnju. Ovo će biti sedma socijalna zadruga u Srbiji, koja će se baviti unapređenjem prihoda žena na selu kroz zajedničku proizvodnju, promociju i plasman lokalno specifičnih prehrambenih i zanatskih proizvoda. Zadruga će biti osnovana u okviru projekta opštine Ražanj pod nazivom "Podrška razvoju inovativnih modela za socijalno uključivanje - Jake žene". Projekat se sprovodi u okviru Programa Lokalnih Inicijativa/LIP2 koji realizuje Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS uz podršku Švajcarske agencije za razvoj i saradnju, u skladu sa sporazumom Vlade RS i Vlade Švajcarske konfederacije u okviru "Podrške unapređenju socijalne uključenosti u Srbiji".

Zadruga je bezbedno okruženje za žene i Rome, koji u njoj mogu ostvariti svoja upravljačka prava ukoliko se pridruže osnivačkoj skupštini. Kasnije se mogu uključiti i kao kooperanti i saradivati sa zadrugom u skladu sa uzajamnim potrebama. Nakon ostvarivanja ekonomске samoodrživosti i dobiti, zadruge su u zakonskoj obavezi da investiraju deo resursa u izabrane socijalne ciljeve, pri čemu obe zadruge za socijalni cilj imaju veći obuhvat korisnika i rast njihovih prihoda, što je u skladu sa ciljevima opština.

Kada je u pitanju ambijent za razvoj socijalnog zadrugarstva, predstavnici opština smatraju da se puno toga može uraditi na lokalnom nivou. Pre svega uključivanjem zadruga, a naročito onih koje su socijalno odgovorne, u procese planiranja i izrade lokalnih strateških dokumenata, ali i na realizaciji lokalnih mera socijalnog i razvojnog karaktera. Kada je reč o unapređenju ambijenta na nacionalnom nivou, smatraju da je potrebno informisati resorna ministarstva i SKGO i baviti se izradom preporuka za ostale lokalne samouprave.

PRIMERI DOMAĆE PRAKSE U SOCIJALNOM ZADRUGARSTVU

U cilju prikazivanja uloge socijalnih zadruga i izazova s kojima se one susreću u svom poslovanju, predstavljeni su primeri dobre prakse koji su obuhvatili dve zadruge: Prvu poljoprivredno socijalnu zadrugu Kamenica iz Niša, koja je de jure socijalna zadruga i Opštu zadrugu Darovi Lužnice iz Babušnice, koja je de facto socijalna zadruga.⁴²

Prva poljoprivredna socijalna zadruga Kamenica realizuje svoje socijalne ciljeve na zapošljavanju mladih na selu. Počev od osnivanja 2018. godine, realizovala je obuku 50 potencijalnih mladih kooperanata (do 35 godina starosti) iz 5 okolnih sela. Od ovog broja 20 mladih ima status kvalifikovanih kooperanata, što u praksi znači da mogu pod kontrolisanim uslovima koristiti opremu zadruge za preradu sopstvenih sirovina.

Pokrenuta su i 3 programa za zapošljavanje mladih, koja se sastoje iz teorijskih i praktičnih obuka u oblasti bezbednosti hrane, HACCP standarda u preradi hrane, zadružnom poslovanju i drugim. Zahvaljujući ovim programima obučeno je još 60 mladih poljoprivrednika, dok je uz podršku donatora pojedinačnim subvencijama od 120.000 dinara finansijski podržano samozapošljavanje 8 mladih (formirana

⁴² Aneks II Izveštaj – fokus grupa sa lokalnim samoupravama

je 1 d.o.o. 2 zanatske radnje, 5 gazdinstava). Tokom 2018/2019. nakon obuke u oblastima proizvodnje, promocije i plasmana, zadružna je proizvela 3 serije nultih proizvoda (marmelada od šipurka, salata od peglanih paprika, džem od jagoda) i pomogla 3 mlade osobe da izađu na tržište. Tokom 2019/2020. nakon prakse u partnerskim zadrugama, obezbedili su posao za 3 mlade osobe u isto toliko postojećih zadružnih, od čega jednu u menadžmentu, dve u zadružnoj proizvodnji.

Tokom Covid-19 vanrednog stanja, uz podršku Zadružnog saveza Južne Srbije, okupili su 10 socijalno odgovornih zadružnih i pokrenuli akciju dezinfekcije seoskih ulica i javnih površina; organizovali humanitarne akcije uslužne obrade zemlje (54ha) za staračka domaćinstva na selu (70+); distribuirali pakete sa hranom, kućnom hemijom, hranom za stoku, veštačkim đubrivom i alatima za staračka domaćinstva, u vrednosti od 700,000 dinara. Istovremeno su prikupili proizvode od socijalno odgovornih zadružnih u vrednosti od oko 120,000 dinara i distribuirali ih višečlanim porodicama u Nišu. Tom prilikom je pogon socijalne zadruge poslužio kao logistički magacin.

Opšta zadružna Darovi Lužnice iz Babušnice, pokrenula je proizvodnju slanog i slatkog proizvodnog programa sa 42 kooperantkinje. Radi se uglavnom o ženama bez kvalifikacija, dugoročno nezaposlenim, sa resursom zemlje. Uz podršku partnera zadružna je obezbedila 20 plastenika, od kojih je u 17 zasnovala organsku proizvodnju povrća i pomogla ženama da dobiju pojedinačne organske certifikate. Poslednjih godinu dana, u svojstvu kooperanata i zaposlenih u preradi, imaju i roditelje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

Tokom Covid-19 vanrednog stanja, zadružna je prikupila i distribuirala pakete sa hranom i kućnom hemijom u vrednosti od 600,000 dinara, za staračka domaćinstva u selima oko Babušnice. Takođe je donirala svoje proizvode u vrednosti od 25,000 dinara deci u Nišu.

Obe zadruge su pozitivno ocenile postojeće zakonsko rešenje u okviru Zakona o zadružama RS, smatrajući da je na nivou poznatih evropskih rešenja. U dodatku, opšta zadružna Darovi Lužnice razmatra mogućnost da se u narednom periodu zakonski transformiše iz opšte u socijalnu zadružnu. Preregistracija u skladu sa čl. 11 Zakona o zadružama na pravi način oslikava rad zadruge na terenu, ekonomski aktivnosti i socijalni uticaj koji ostvaruju u životu lokalne zajednice.

Kada je u pitanju ambijent za razvoj socijalnog zadružarstva, obe zadruge smatraju da je potrebno raditi na promeni postojeće prakse u korist veće prepoznatljivosti socijalnih zadružnih kao legalnih socijalnih preduzeća pred lokalnim samoupravama, ministarstvima, ali i donatorskom zajednicom. Obe zadruge smatraju da su socijalne zadruže univerzalni model koji može poslužiti za rešavanje različitih socijalnih pitanja kako u gradu tako i na selu. Sa tim u vezi preporučuju uključivanje Stalne Konferencije Gradova i Opština/SKGO na analizi prakse socijalnih zadružnih i izradi preporuka za lokalne samouprave.

PREPORUKE

Jedan od specifičnih ciljeva ove Analize je da se **poveća svest različitih aktera o mogućnostima za razvoj socijalnog preduzetništva kroz formu socijalnog zadrugarstva.**

Kako bi socijalne zadruge mogle značajnije doprineti rešavanju lokalnih problema, prema stavovima većine učesnika neophodno je **unaprediti pravni, institucionalni i finansijski okvir** za njihovo posovanje.

Socijalna preduzeća i zadruge koja posluju u Srbiji trebalo bi da budu **prepoznate, podržane i uključene u ekonomiju** bez obzira što Republika Srbija nije donela poseban zakon o socijalnom preduzetništvu. Proces donošenja ovog Zakona traje dugi niz godina, zbog neslaganja između preduzetnika, države i civilnog društva oko razvojnog pristupa.

To je i jedan od razloga što se postojeća socijalna preduzeća i zadruge razvijaju otežano, teže postaju konkurentna i vidljivo zaostaju za evropskim preduzećima sličnog tipa.

Socijalno zadrugarstvo je naročito predmet sistemskog nerazumevanja, počev od pojma i funkcije socijalnih zadruga, načina na koji one mogu da se pozicioniraju unutar društva, do prepoznavanja potreba za konkretnom razvojnom i sistemskom podrškom.

1. Preporuka: Povećati nivo znanja i informacija o socijalnom zadrugarstvu

Potrebno je da socijalno zadrugarstvo postane tema informativnih i edukativnih sadržaja civilnog sektora, nezavisno od toga da li se radi o organizacijama koje svoj identitet traže u socijalnom preduzetništvu ili pružaju podršku sistemskom rešavanju problema kroz socijalnu ekonomiju.

2. Preporuka: Usvojiti strateški pristup za razvoj socijalnih zadruga i socijalnog preduzetništva

Zakon o zadrugama predstavlja polovicu pređenog puta ka regulisanju socijalnog preduzetništva. Ostatak puta čini unapređenje postojećeg zakonodavstva i prakse na svim nivoima, za šta je potreban strateški pristup. Usvajanje strateškog pristupa potrebno je zastupati i u krugu bilateralnih i međunarodnih donatora, zainteresovanih za održivi razvoj, koji su na različite načine već podržali projekte u okviru kojih su formirane socijalne zadruge.

3. Preporuka: U dijalog o strateškom razvoju zadružnog sektora pored javnog i zadružnog sektora uključiti i civilno društvo

Zadrugarstvo u Srbiji je već utkano u bogatu zadružnu istoriju Evrope. Mera u kojoj će ono biti deo evropske budućnosti, zavisi od nivoa svesti i stepena saradnje između javnog, civilnog i zadružnog sektora. Saradnju na razvoju zadrugarstva koja se do sada odvijala između javnog i zadružnog sektora, potrebno je strateški proširiti i pretvoriti u dijalog uključivanjem civilnog sektora.

4. Preporuka: Uključiti civilno društvo u podizanje kapaciteta zadružnog sektora

Civilni sektor neposredno raspolaže resursima za unapređenje rada zadružnih saveza i unapređenje kvalifikacija zadružne revizije kao instrumenta za merenje performansi socijalnih ali i poljoprivrednih zadruga. Sa tim u vezi potrebno je omogućiti participaciju saveza, revizora i socijalnih zadruga u programima i na obukama civilnog sektora.

Neophodno je uključivanje civilnog sektora u podizanje svesti i kapaciteta nacionalnih i lokalnih vlasti za razumevanje razvojnog potencijala socijalnih zadruga.

5. Preporuka: Povećati pristup finansiranju kroz formiranje Fonda za razvoj zadrugarstva i korišćenje postojeće zapuštene imovine

Imajući u vidu nedostatak sredstava i podrške poslovnih banaka, Fond za razvoj zadrugarstva bi se u moderno vreme osim iz sredstava Državne lutrije, mogao puniti i iz članarina zadruga, preuzimanjem imovine zadruga u stečaju ili po uzoru na italijanska iskustva iz konfiskovane imovine od organizovanog kriminala. Fondu bi mogla biti data na upravljanje imovina koju čine stotine nekadašnjih "Zadružnih domova" ili "Domova kulture" kojih ima u svakom selu Srbije. Radi se pojedinačno o objektima od više stotina kvadratnih metara nekadašnjih prodavnica, magacina, sala za sastanke, kancelarija, bioskopskih sala, biblioteka i dr. koji su uglavnom u lošem stanju i pred trajnom devastacijom jer nemaju jasnog titulara. Ovi objekti bi mogli biti kasnije stavljeni na raspolaganje zadrugama za realizaciju poslovnih ali i socijalnih aktivnosti.

6. Preporuka: Unaprediti zakonsku regulativu i praksu u oblasti zadrugarstva

Osim eventualnih izmena i dopuna odredbi iz čl.11 Zakona o zadrugama u korist razvoja socijalnog zadrugarstva, potrebne su paralelne izmene i dopune odredbi o zadružnoj reviziji u čl.80-čl.101 u pravcu jačanja uloge zadružne revizije i uvođenja jednogodišnjih revizija socijalnog uticaja socijalnih zadruga za potrebe analitičkog praćenja i planiranja. Sa tim u vezi i izmene i dopune Pravilnika o zadružnoj reviziji u segmentu revizije socijalnih zadruga. Najkasnije nakon izgradnje revizorskih kapaciteta, neophodno je da Ministarstvo privrede započe sa praksom sankcionisanja zadruga koje ne poštuju odredbe o reviziji iz čl.80-čl.101 Zakona o zadrugama. Zakon o zadrugama daje značajan doprinos održivom razvoju zahvaljujući formulaciji socijalnih zadruga ali ih ne favorizuje u odnosu na klasične komercijalne zadruge. Nedostaju podzakonska akta i preporuke u pravcu unapređenja prakse počev od poreskog tretmana socijalnih zadruga do obaveze zapošljavanja jednog lica. Usvajanje konkretne mере kojom bi se od obaveznog zapošljavanja izuzele socijalne zadruge, stvorilo bi ambijent za ciljani rast broja socijalnih zadruga među zadrugama koje de facto jesu socijalna preduzeća i suočavaju sa problemom pada ekonomskih aktivnosti u siromašnim i devastiranim opštinama.

7. Preporuka: Povećati izdvajanja u budžetu za ruralni razvoj

Za potrebe unapređenja prakse socijalnog zadrugarstva neophodno je povećati izdvajanja u budžet namenjen ruralnom razvoju shodno „Zakonu o podsticajima u poljoprivredi i ruralnom razvoju“ pri Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede/MPŠV.

Sa tim u vezi, potrebno je uključiti i socijalne zadruga u realizaciju mera ruralnog razvoja pri lokalnim sekretarijatima i upravama za poljoprivredu i razvoj sela. MPŠV uspešno implementira EU LEADER pristup ali je za potrebe zapošljavanja mladih neophodno zastupati i uvođenje EU prakse na korišćenju zadruga kao start ap platformi za mlade. Neophodno je senzibilisati MPŠV da u svojim programima i na konkursima, omogući učešće socijalnim zadrugama kao legalnim socijalnim preduzećima.

8. Preporuka: Na konkursima kod Ministarstava omladine i sporta prepoznati i uključiti socijalne zadruge

Kako bi Ministarstvo omladine i sporta poboljšalo obuhvat mladih na selu i u nerazvijenim sredinama, neophodno je zastupati izmenu Pravilnika namenjenog realizaciji programa i projekata od javnog interesa u oblastima omladinskog sektora, kako bi se omogućilo učešće socijalnih zadruga koje se bave mladima.

9. Preporuka: Na konkursima i kod izrade planskih dokumenata u jedinicama lokalne samouprave prepoznati i uključiti socijalne zadruge

Na nivou lokalnih smouprava, potrebno je olakšati uključivanje socijalnih zadruga u izradu i implementaciju Lokalnih akcionih planova za zapošljavanje, u delu unapređenja zapošljivosti i zapošljavanja ugroženih grupa, kao i na realizaciji planskih socijalnih mera koje su u skladu sa proklamovanim socijalnim ciljevima zadruga. Socijalne zadruge je potrebno uključiti i u procese usvajanja i implementacije Strategija lokalnog ruralnog razvoja, Planova lokalnog ekonomskog razvoja i drugim planskim dokumentima koja mogu biti od značaja za razvoj socijalnog zadrugarstva na lokalnom nivou.

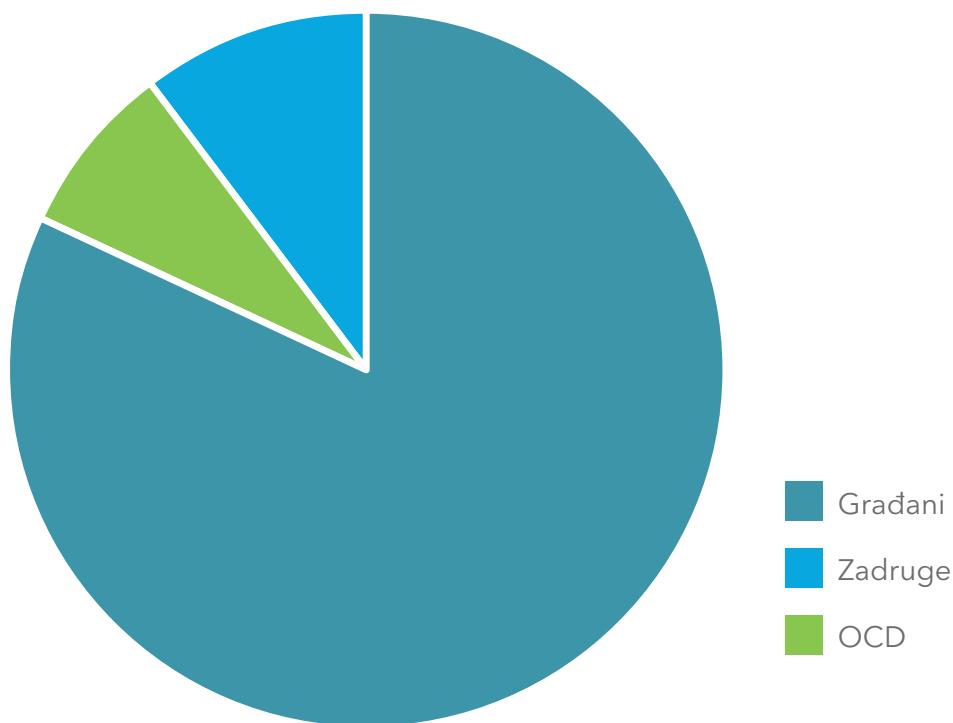
ANEKS I

ANKETA građana, zadruga i organizacija civilnog društva

1. METODOLOGIJA

Za potrebe sagledavanja postojećeg stanja, u okviru projekta „Transformacijski potencijal i efekti četvorogodišnje primene čl.11 Zakona o zadrugama Republike Srbije, na razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji”, u periodu od 14 do 30 maja 2020. godine, realizovano je online istraživanje uz pomoć upitnika kombinovanog tipa.

Istraživanje je podeljeno na 3 grupe ispitanika: **građane, organizacije civilnog društva / OCD i različite vrste postojećih zadruga**. U istraživanju je učestvovalo **264** građana, **25** organizacija civilnog društva i **33** zadruge, izabrani metodom slučajnog uzorka na nacionalnom nivou, sa preferencama koje su vezane za ruralno područje.

Matematičko-statističku obradu rezultata dobijenih anketnim istraživanjem u SPSS statističkom paketu (Statistical Package for the Social Sciences) odradio je projektni tim Udruženja Kamenica.

U inicijalnoj fazi izrade upitnika za anketiranje, analizirani su dostupni upitnici iz istraživanja navedenih sektora u drugim zemljama i posvećena pažnja identifikovanju ključnih pitanja na koje sprovedena anketa treba da pruži odgovore.

Zbog prirode istraživanja koje se bavi transformacijskim potencijalom postojećih zakonskih odredbi i efektima na socijalno preduzetništvo i zadruge generalno, info kampanja koja je prethodila anketi, vođena je online i putem specijalizovanih agro pres medija, čime je akcenat stavljen na radno sposobno stanovništvo u ruralnom području.

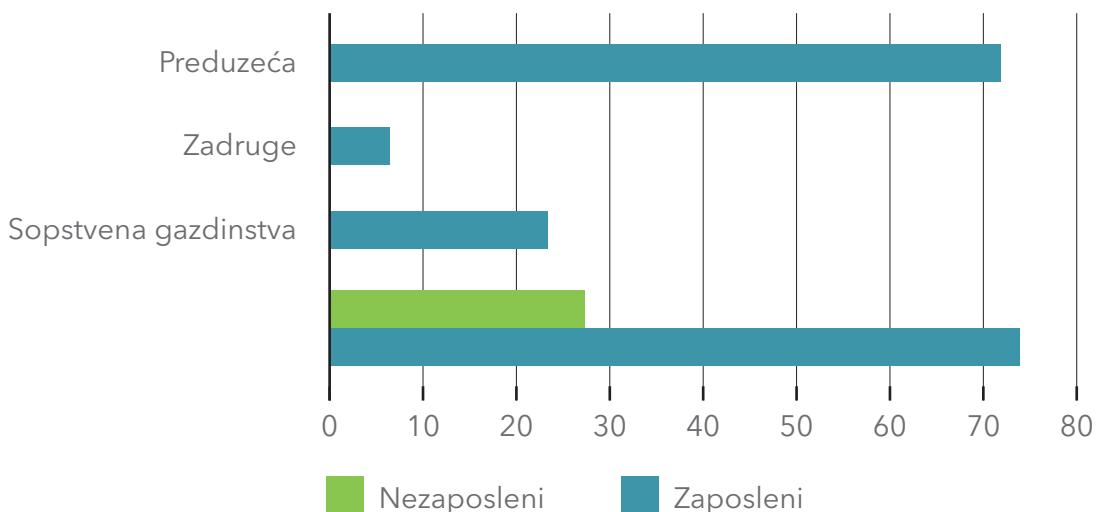
2. ANKETA GRAĐANA

KARAKTERISTIKE I REZULTATI ISPITIVANJA GRAĐANA

Uzveši u obzir nepovoljnu starosnu strukturu ruralnog stanovništva, anketom je ostvareno značajno učešće ispitanika aktivnog životnog doba prosečne starosti **42** godine, sa neznatno većim učešćem ispitanika muškog pola (**54%**).

Većina ispitanika (**63%**) živi na seoskom području, pri čemu je **73,9%** zaposleno. Od toga **23,4%** ima sopstveno gazdinstvo, dok svega **6,5%** radi u zadrugama. Velika većina je zaposlena u preduzećima uglavnom van lokalne zajednice.

ZAPOSLENOST ISPITANIKA U PROCENTIMA

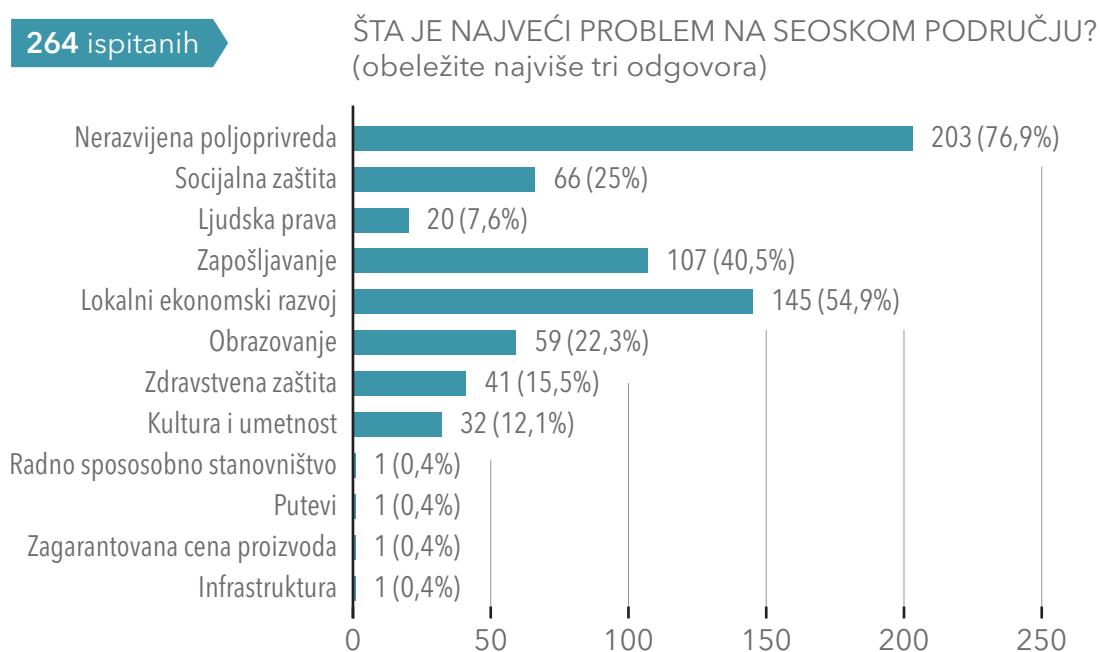

Radno aktivni ispitanici poseduju srednje obrazovanje (**63%**), zatim sledi više ili visok obrazovanje (**27%**).

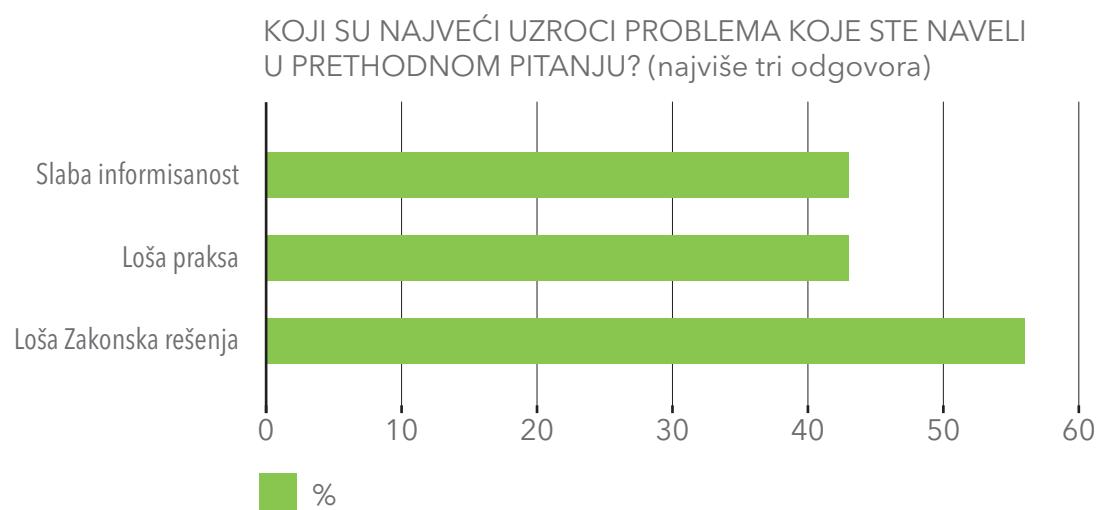

Značajan broj ispitanika sa višom ili visokom stručnom spremom, može se dovesti u vezu sa činjenicom da su informisanje i anketa realizovani online, te da je istraživanje uspelo da dopre do nosioca gazdinstava, menadžmenta zadruga i OCD, usled smanjenih aktivnosti tokom Covid-19 virusa. Sa druge strane, obrazovna struktura ispitanika korelira sa redovnim istraživanjima Republičkog zavoda za statistiku, po kojima su trendovi stalnog osavremenjivanja poljoprivredne proizvodnje praćeni rastom znanja iz oblasti, posebno na nivou srednjih stručnih škola.

Građani ispitanici probleme na seoskom području vezuju prvenstveno za ekonomski pitanja, nerazvijenu poljoprivrodu, zapošljavanje i lokalni ekonomski razvoj.

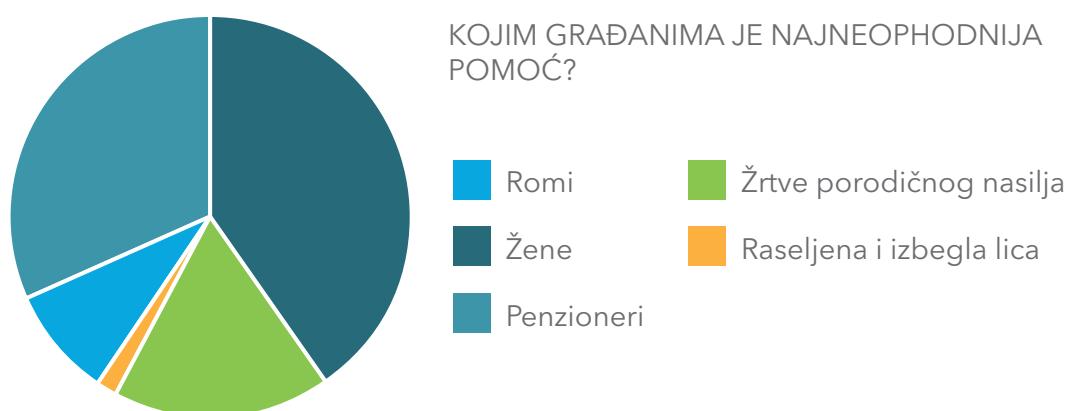

Glavni uzroci problema na seoskom području su označeni kroz loša zakonska rešenja (**56%**), lošu praksu i slabu informisanost seoskog domaćinstva (po 43%).

Veliki procenat građana (**46,3%**) doživljava nezainteresovanost mladih na selu kao uzrok problema a ne kao posledicu činjenice da je naša poljoprivreda još uvek visoko radno intenzivna ali nisko produktivna a samim tim i slabo isplativa.

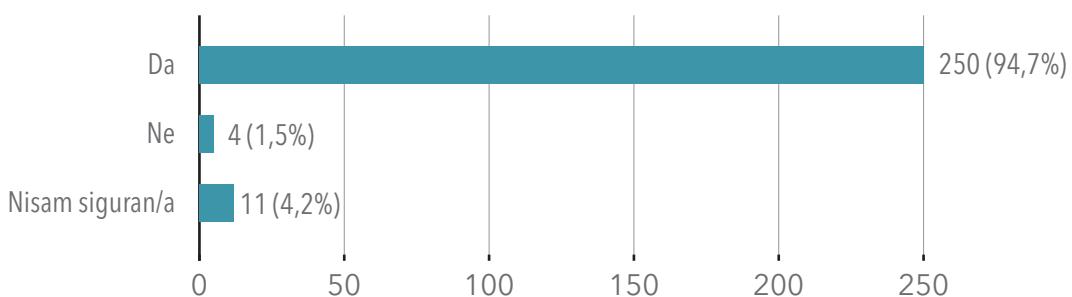
Pitanje koje zapravo definiše ugrožene grupe unutar ugroženih grupa, pokazalo nam je da isti ispitanici takođe smatraju da je pomoć najneophodnija upravo deci i mlađima (**49,6%**), pokazujući svest o neophodnosti većeg investiranja u ostanak i opstanak mlađih na selu. Visok procenat je moguće opravdati činjenicom da je anketa obuhvatila značajan broj mlađih i radno aktivnih na selu (starosni prosek anketiranih **42** godine). U svakom slučaju, stariji ispitanici doživljavaju migraciju mlađih kao siguran put ka trajnoj devastaciji sopstvenih zajednica. Odmah iza mlađih, mišljenje ispitanika je da pomoć treba pružiti osobama sa invaliditetom i osobama u stanju socijalne potrebe.

Zadruge su tradicionalno, socijalno i ekonomski najpoželjniji oblik preduzetništva među ispitanicima. Kada su u pitanju stavovi ispitanika o zadrugama i kooperaciji, građani pokazuju veliku zainteresovanost i svest o važnosti udruživanja.

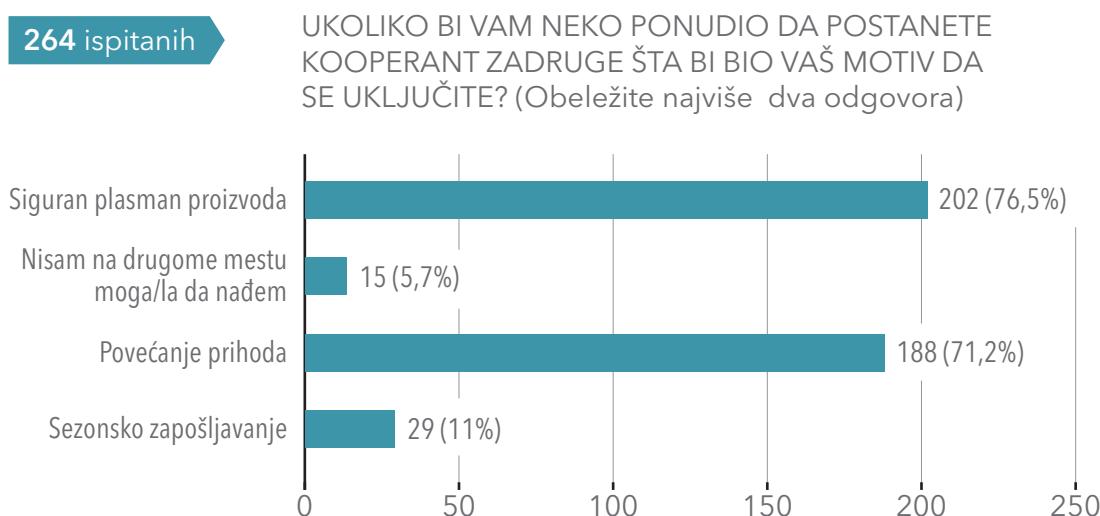
264 ispitanih

DA LI MISLITE DA JE ZA LJUDE NA SELU DOBRA IDEJA DA SE UDRUŽUJU KAKO BI ZAJEDNO PLASIRALI POLJOPRIVREDNE PROIZVODE?

Građani zadruge vide više kao dobar model za siguran plasman proizvoda (**76,5%**) i povećanje prihoda (**71,2%**), a manje kao način za sezonsko ili zapošljavanje za stalno.

Odgovori su očekivani ako se ima u vidu da **34,8%** ispitanih poseduje sopstveno poljoprivredno zemljište, da **23,4%** ima sopstveno gazdinstvo, dok se u **28,4%** slučajeva radi o ispitanicima koji imaju člana porodice na koga se vodi gazdinstvo.

Kada je u pitanju informisanje ispitanika, velika većina se informiše putem interneta, značajno manje preko televizije i drugih kanala.

Iznenadujuće veliki broj ispitanika tvrdi da zna šta su socijalne zadruge (**61%**), posebno imajući u vidu činjenicu da čak **46,9%** ispitanih uopšte nema aktivnu zadrugu u svom okruženju. Visok procenat se delimično može pripisati činjenici da je anketi prethodila online i tv kampanja u specijalizovanim agro pres medijima, te da je svaka anketa sadržala izvod iz čl. 11 Zakona o zadrugama, sa elementarnim informacijama o socijalnom zadrugarstvu. Postoji mogućnost da su građani, na osnovu ovih informacija percipirali da su upoznati sa socijalnim zadrugarstvom.

Najbrojniji komentari građana, dati u slobodnoj formi na kraju upitnika, odnose se na ekonomski probleme koje donosi život i rad na selu.

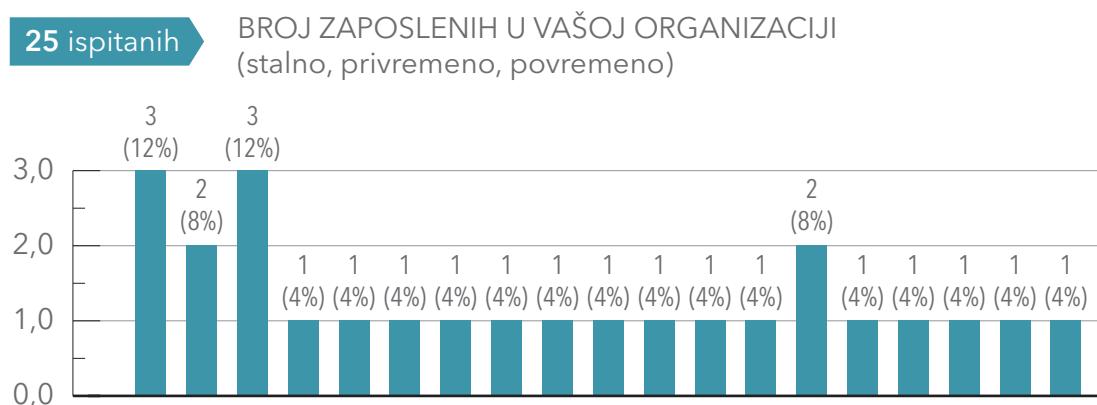
Kada su u pitanju sugestije i predlozi, građani su naveli da podržavaju osnivanje novih i transformaciju postojećih zadruga u društveno odgovorne socijalne zadruge, vodeći se logikom da je za rešenje nagomilanih problema, potrebno angažovati veći broj pružalaca različitih socijalnih servisa.

Jedna trećina ispitanika u komentarima smatra da je potrebno aktivnije uključivanje države u podršku zadrugama koje su zainteresovane da se uhvate u koštač sa problemima na selu i u nerazvijenim sredinama generalno.

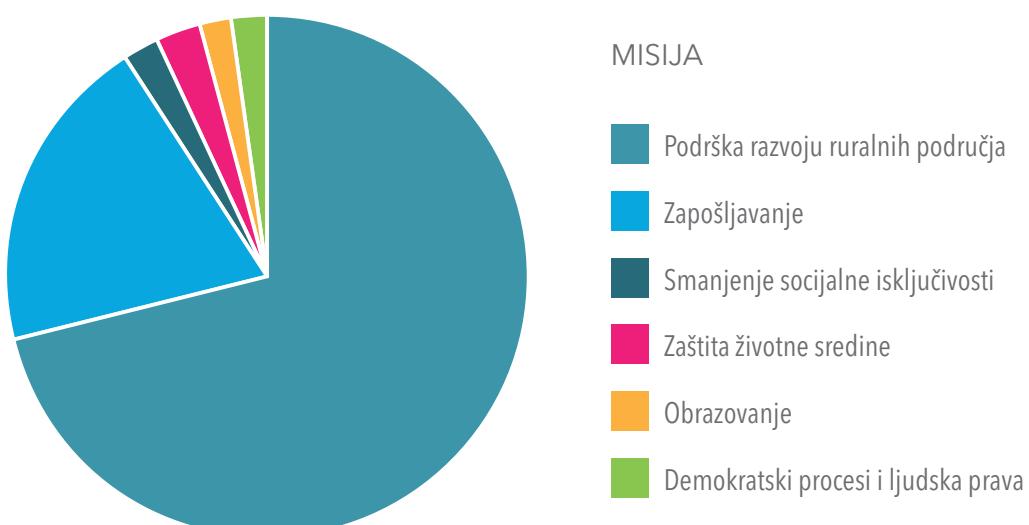
3. ANKETA ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA KARAKTERISTIKE I REZULTATI ISPITIVANJA OGD

Broj anketiranih organizacija civilnog društva je 25, od kojih 19 funkcionišu ili su vezane za rad na ruralnom području.

Većina ispitanih OCD ima po jednog zaposlenog, na povremenim i stalnim poslovima, po čemu se svrstavaju u mikro pravna lica.

Anketirane OCD, koristeći zakonske povoljnosti, kompenzuju nedostatak stalno zaposlenih sa volonterima, dok 4 OCD imaju i volontere koji im pomažu u implementaciji aktivnosti. Većina anketiranih organizacija kao svoju misiju označava podršku razvoju ruralnih područja (72%).

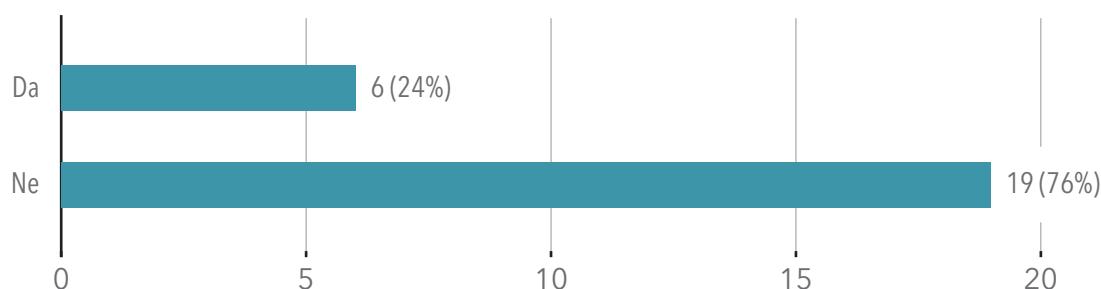

Kada se radi realizaciji razvojnih projekata, dobijena su **22** odgovora:

- **15** OCD je navelo da aktivno realizuje više projekata u oblasti ruralnog razvoja;
 - **7** OCD navelo da u poslednjih par godina nije imalo ni jedan projekat.
- Svega **3** OCD nisu dale nikakav odgovor.

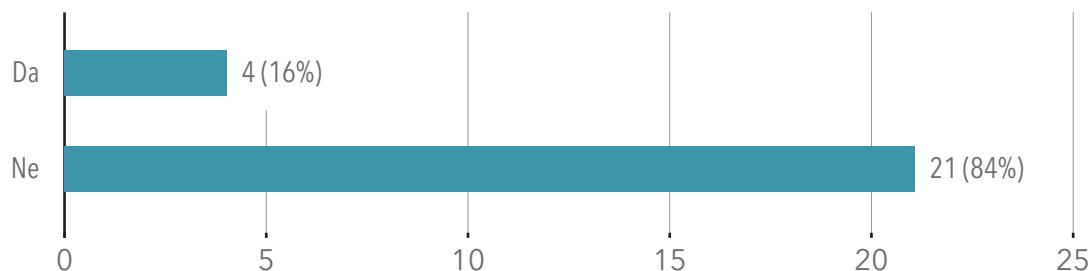
Od ukupno **7** OCD koje imaju registrovanu privrednu delatnost, svega **6** OCD (**24%**) ima nekog iskustva u socijalnom preduzetništvu, što pokazuje i sledeća tabela:

25 ispitanih → DA LI IMATE ISKUSTVA U SOCIJALNOM PREDUZETNIŠTVU?

Od ovog broja samo **4** OCD trenutno ostvaruju prihode pružanjem usluga ili prodajom svojih proizvoda.

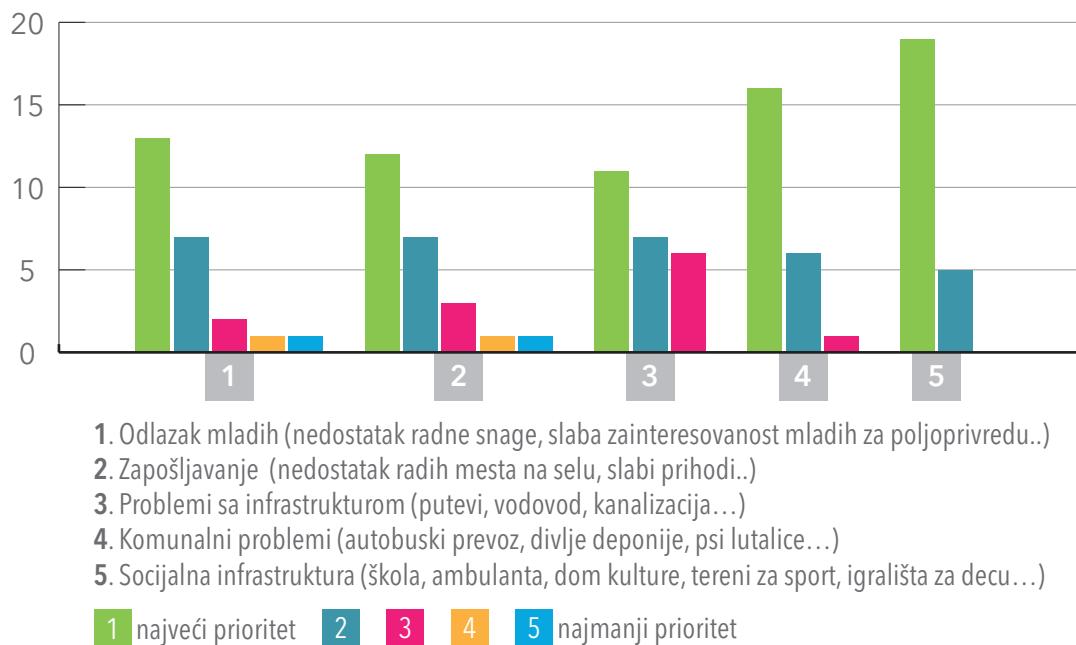
25 ispitanih → DA LI VAŠA ORGANIZACIJA TRENUTNO OSTVARUJE ZARADU NA OSNOVU EKONOMSKE AKTIVNOSTI, ODНОСНО ПРУŽANJA USLUGA I/ILI PRODAJE PROIZVODA?

Svih **19** OCD koje se ne bave socijalnim preduzetništvom, navode kao glavne razloge nepovoljno zakonsko okruženje, nejasno poslovanje i nedostatak podsticajnih mera.

Kada su u pitanju konkretni problemi lokalnih zajednica, OCD slično kao i građani, prioritetne probleme vide u migraciji mladih, zatim u zapošljavanju, pa tek onda u komunalnoj i socijalnoj infrastrukturi.

NA SKALI OD 1 DO 5 OCENITE KOJI SU PRIORITYNI PROBLEMI U SEOSKIM SREDINAMA, GDE JE 1 NAJVEĆI PRIORITY, A 5 NAJMANJI PRIORITY.

OCD se primarno informišu putem interneta a potom i televizije, pri čemu se specifično za civilni sektor, značajan deo informisanja obavlja putem seminara i edukacija (**92%**).

Značajan broj OCD (**44%**) tvrde da su upoznate sa mogućnošću formiranja socijalnih zadruga u Srbiji.

25 ispitanih

DA LI STE UPOZNATI SA MOGUĆNOŠĆU
SOCIJLANSIH ZADRUGA?

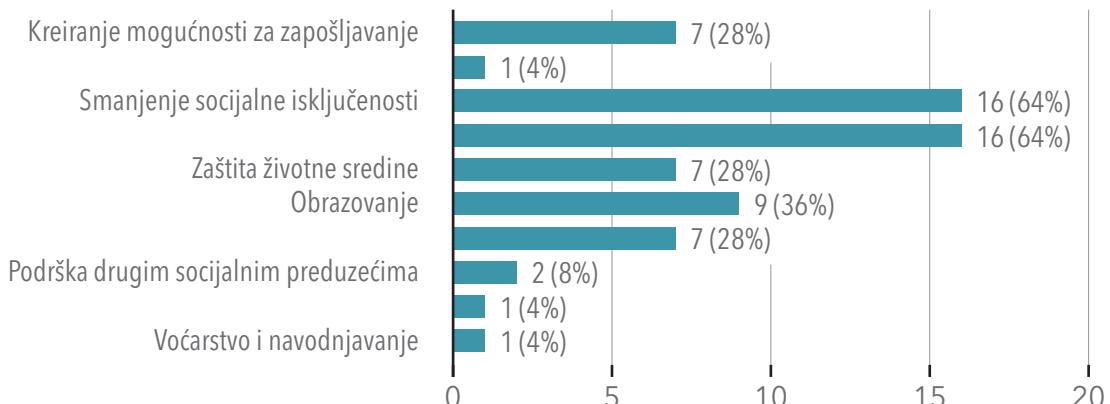

Kao i u slučaju pitanja vezanog za bavljenje socijalnim preduzetništvom, OCD su zainteresovane za transformaciju ukoliko se popravi ambijent za socijalno zadrugarstvo na nacionalnom i lokalnom nivou.

Saglasno sa svojim misijama, OCD ističu da bi podrška razvoju ruralnih područja i smanjenje socijalne isključenosti i siromaštva predstavljale moguće oblasti delovanja potencijalnih socijalnih zadruga.

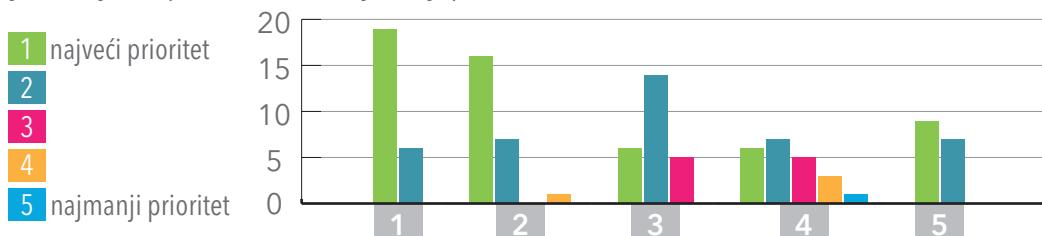
25 ispitanih

AKO BI BILI U MOGUĆNOSTI DA FORMIRATE SOCIJALNU ZADRUGU, KOJA OD SLEDEĆIH OBLASTI RADA BI NAJBOLJE OPISALA MISIJU VAŠE ZADRUGE? U KOJOJ OBLASTI BI DALI NAJVIŠE DOPRINOSA? (obeležite najviše tri odgovora)

Kada su u pitanju uslovi za razvoj socijalnih zadruga u Srbiji i oblasti koje je potrebno dodatno unaprediti, većina organizacija se izjasnila za izmenu i dopunu zakona o zadrugama, zatim za izmenu lokalnih procedura i prakse, potom za informisanje domaćih i stranih donatora i razvojnih partnera.

KOJI USLOVI ZA RAZVOJ SOCIJALNIH ZADRUGA U SRBIJI, TREBAJU BITI DODATNO UNAPREĐENI? (ocenite od 1 do 5 ponuđene odgovore, pri čemu je 1 najveći prioritet a 5 najmanji prioritet)

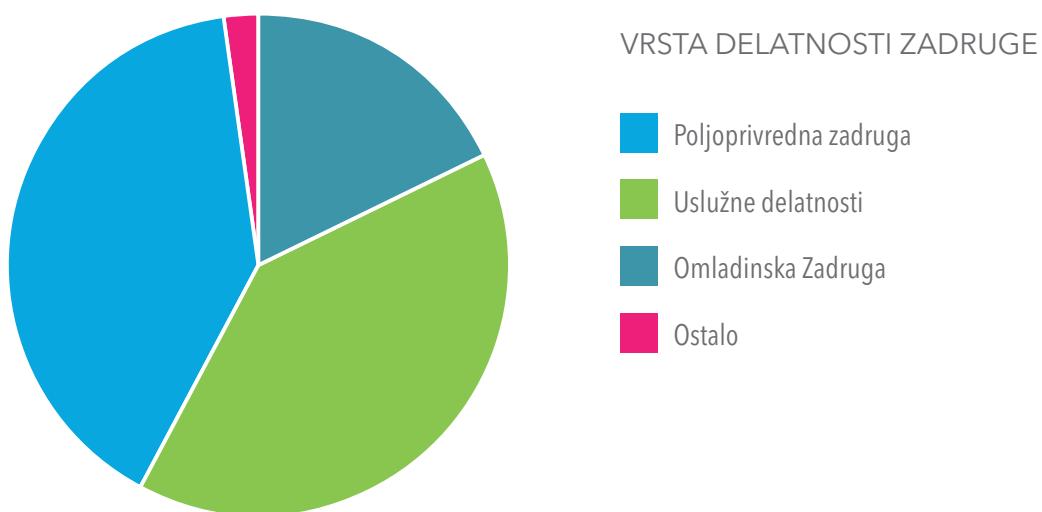
1. Izmena i dopuna Zakona o zadrugama u korist subvencija za socijalne zadruge i veće vidljivosti pred ministarstvima
2. Izmena lokalnih procedura - prepoznatljivost socijalnih zadruga u merama podrške razvoju sela, koje realizuju opštine, sekretarijati ili uprave za poljoprivredu
3. Informisanje domaćih i stranih donatora radi podrške socijalnim zadrugama
4. Informisanje postojećih zadruga o prednostima transformacije u socijalne zadruge
5. Informisanje postojećih organizacija civilnog društva aktivnih na selu o prednostima transformacije u socijalne zadruge

U komentarima na kraju upitnika, **96,7%** OCD smatra da su socijalne zadruge dobra ideja za razvoj sela u kome ima dosta socio-ekonomskih problema, te da je ove probleme moguće rešiti sa većim brojem pružalaca socijalnih usluga. Sa tim u vezi izneti su i stavovi da razvoj socijalnih zadruga treba da dode sa lokalnog nivoa gde se nalaze i konkretne potrebe.

Drugi deo komentara OCD se podjednako bavi potrebama unapređenja Zakona o zadrugama i lokalne prakse u korist boljeg ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva.

5. KARAKTERISTIKE I REZULTATI ISPITIVANJA ZADRUGA

Ispitanici iz grupe zadruga, kojih je **33**, pripadaju raznim oblicima zadrugarstva (postojeće socijalne zadruge, omladinske, učeničke, stambene i poljoprivredne zadruge).

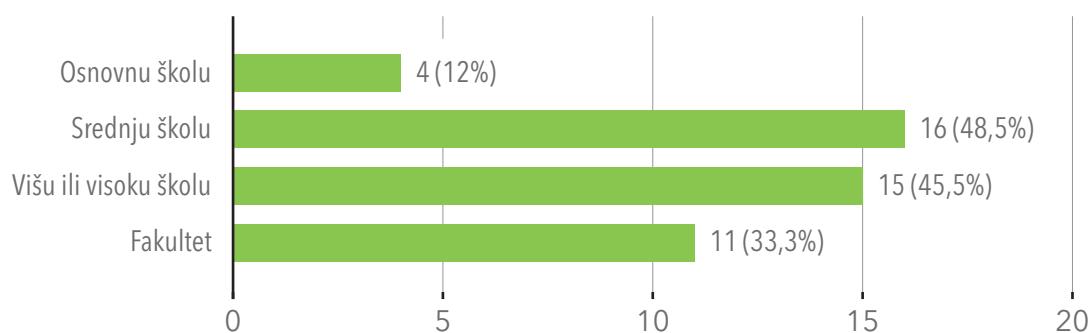

Gledano po strukturi zaposlenih, u zadrugama preovladavaju lica sa srednjom stručnom spremom (**48,5%**) neznatno više od lica sa višom ili visokom školom (**45,4%**). Nekvalifikovana radna snaga, sa osnovnom školom zastupljena je sa **12,1%**. Broj i procenat zaposlenih u zadrugama nije konstantan, jer se često angažuje sezonska radna snaga, a same zadruge su navele da se često menja struktura iz redova stalno zaposlenih, ukoliko ih ima.

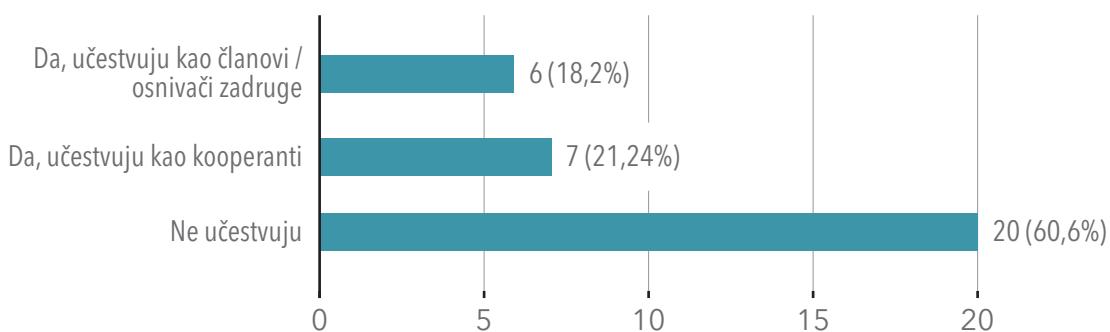
Zadruge kao specifičan oblik organizovanja, veoma često podrazumevaju uključivanje čitavih porodica, bilo kao osnivača ili kooperanata. Ovo je slučaj kod **39,4%** ispitanih zadruga.

33 ispitanih

KOLIKO MEĐU ZAPOSLENIMA U VAŠOJ ZADRUZI IMA LICA KOJU SU ZAVRŠILA:

33 ispitanih

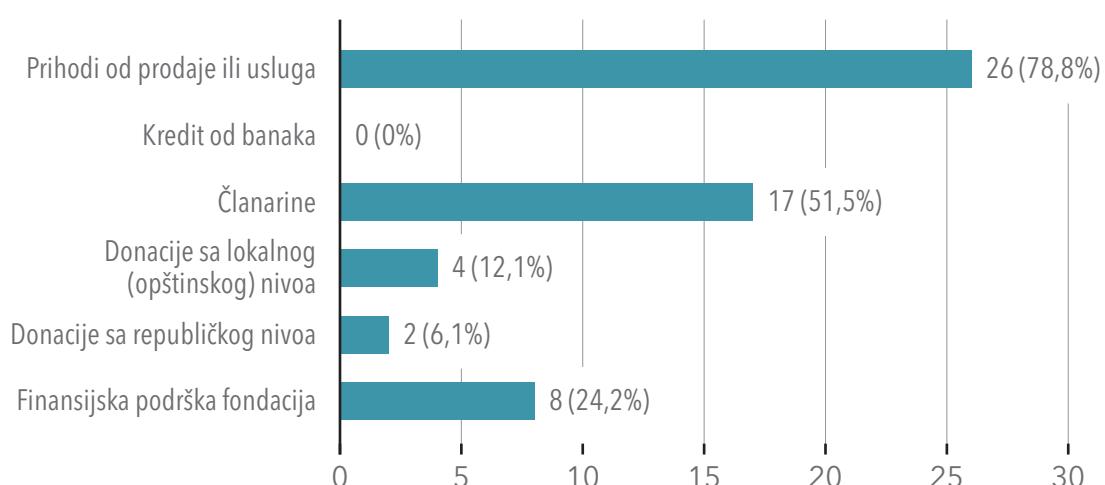
DA LI ČLANOVI VAŠE UŽE ILI ŠIRE PORODICE UČESTVUJU
U RADU ZADRUGE?

Kada su u pitanju sezonski angažovani radnici, **27** ispitanih zadruga angažuje na poslovima sakupljanja, berbe, prerade i skladištenja između **330-350** osoba. Zbog nepreciznih odgovora, može se sa sigurnošću reći da većinu angažovanih sa preko **60%** čine dugoročno nezaposlene žene i žene bez kvalifikacija. U svojstvu kooperanata, pored gazdinstava, zadruge angažuju i siromašnu skupljačku zajednicu koja se bavi prikupljanjem samoniklih šumskih plodova i berbom na tuđem gazdinstvu, Rome, mlade, ali i stariju populaciju u pasivnim planinskim krajevima. Svega **3** zadruge angažuju na sezonskim i kooperantskim poslovima i osobe sa invaliditetom. U grupi zadruga koje nemaju sezonsko zapošljavanje, preovladavaju učeničke, studentske i stambene zadruge.

U okviru sopstvenih komercijalnih delatnosti, kao pretežno tržišno orijentisana pravna lica, zadruge ostvaruju prihode od prodaje robe i usluga, koji su praćeni prihodima od članarine. U dodatku, **6** zadruga je ostvarilo i/ili ostvaruje donacije sa lokalnog i republičkog nivoa, dok je **8** imalo iskustva sa fondacijama. Projekti sa republičkog nivoa se tiču uglavnom opremanjem zadruga, dok se projekti sa lokalnog nivoa i fondacija odnose na obuke zaposlenih i kooperanata i unapređenje vidljivosti zadruga i proizvoda/usluga.

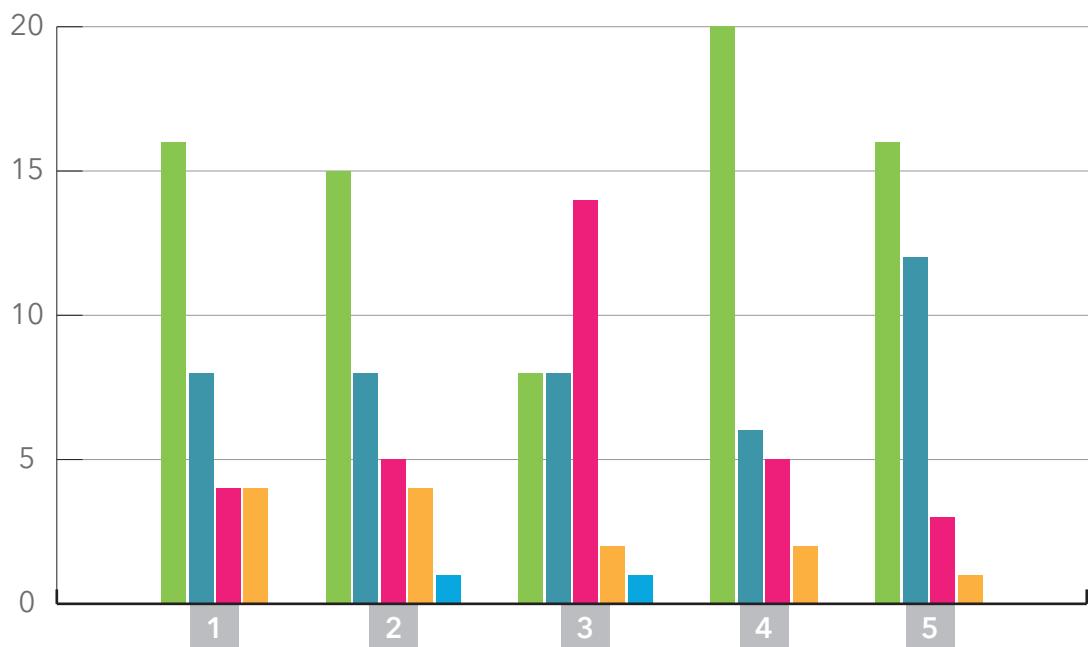
33 ispitanih

OZNAČI SVOJE IZVORE PRIHODA:

Slično kao ispitani građani i OCD, zadruge prioritetu pažnju posvećuju problemima zapošljavanja i ostanka mladih, ali i komunalnim problemima koji se negativno odražavaju na uslove rada.

NA SKALI OD 1 DO 5 OCENITE KOJI SU PRIORITETNI PROBLEMI U SEOSKIM SREDINAMA, GDE JE 1 NAJVEĆI PRIORITET, A 5 NAJMANJI PRIORITET.

1. Zapošljavanje (nedostatak radnih mesta na selu, slabi prihodi..)
2. Odlazak mladih (nedostatak radne snage, slaba zainteresovanost mladih za poljoprivredu..)
3. Problemi sa infrastrukturom (putevi, vodovod, kanalizacija...)
4. Komunalni problemi (autobuski prevoz, divlje deponije, psi latalice...)
5. Socijalna infrastruktura (škola, ambulanta, dom kulture, tereni za sport, igrališta za decu...)

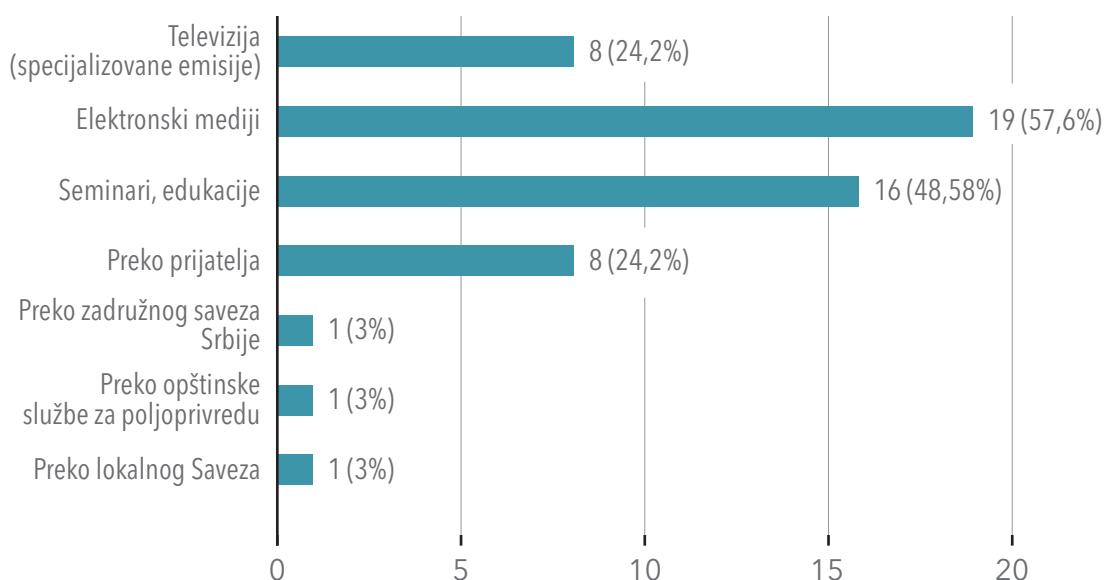
1 najveći prioritet **2** **3** **4** **5** najmanji prioritet

Zadruge se u svom redovnom poslovanju nalaze na prvoj liniji nedostatka radne snage na selu i direktno su pogodjene odlaskom mladih i padom ekonomskih aktivnosti. Sa tim u vezi, zapošljavanje mladih je prioritet za **20** ispitanih zadruga, dok je odlazak mladih prioritet za **17** zadruga. Problemi sa infrastrukturom prioritet su za **17** zadruga, dok su za **15** zadruga to komunalni problemi (nedostatak puteva, kanalizacije, vode, interneta, snabdevanje strujom, smeće, divlje deponije, psi latalice, zagadenost vodotokova). Problemi sa socijalnom infrastrukturom (škole, ambulante, igrališta za decu...) najveći su prioritet za **8** zadruga.

Zadruge se kao i ispitanci iz ostalih grupa, najčešće informišu putem elektronskih medija, dok se **48,5%** informiše i putem edukacija i seminara.

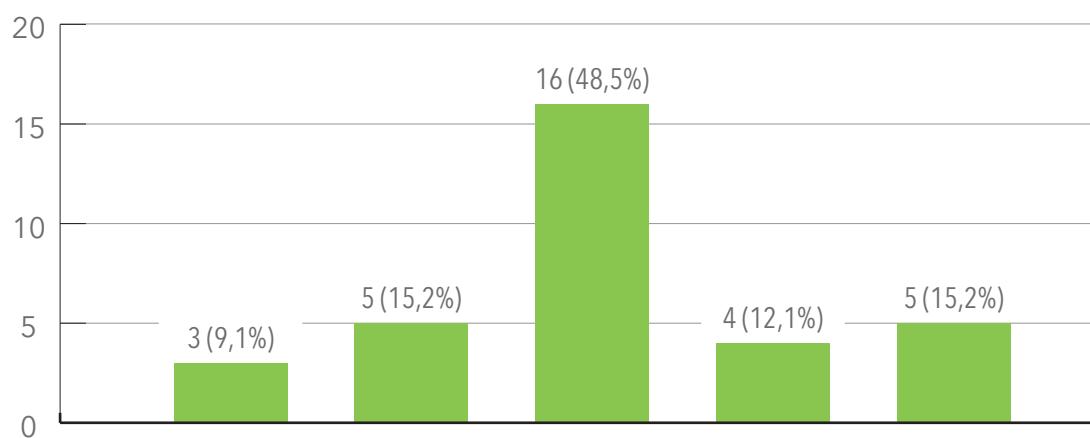
33 ispitanih

NA KOJI NAČIN DOBIJATE INFORMACIJE KOJE SU BITNE ZA RAD VAŠE ZADRUGE (možete obeležiti više odgovora)

Međutim, većina zadruga je srednje ili nedovoljno informisana o članu 11 Zakona o zadrugama, dok je **27,3%** loše informisano.

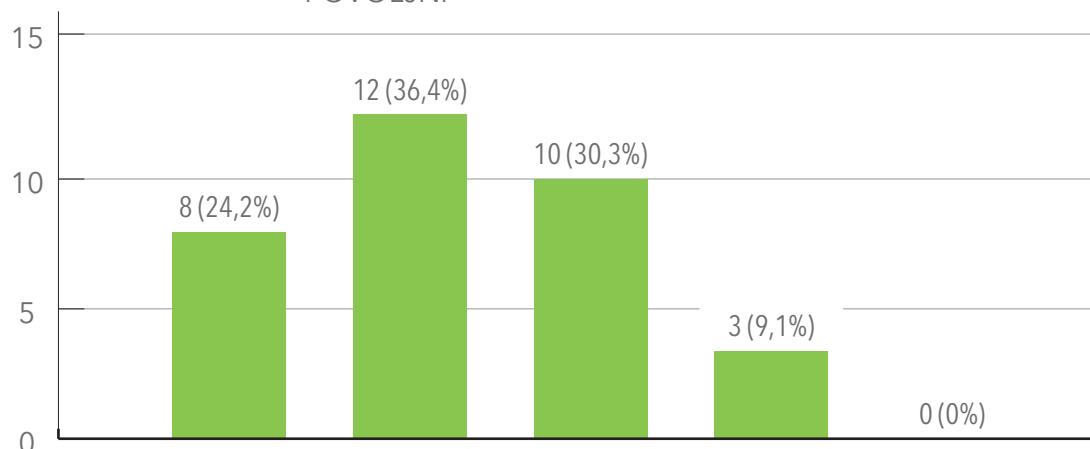
33 ispitanih

KOLIKO STE UPOZNATI SA ZAKONOM O ZADRUGAMA I ODREDBAMA ČLANA 11 ZAKONA O ZADRUGAMA?
(obeležite svoj odgovor na skali gde je 1 krajnje negativan, a 5 krajnje pozitivan odgovor)

Kada je u pitanju ambijent za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji, zadruge se u velikom broju izražavaju negativno, pri čemu ni jedna zadruga nije dala odličnu ocenu.

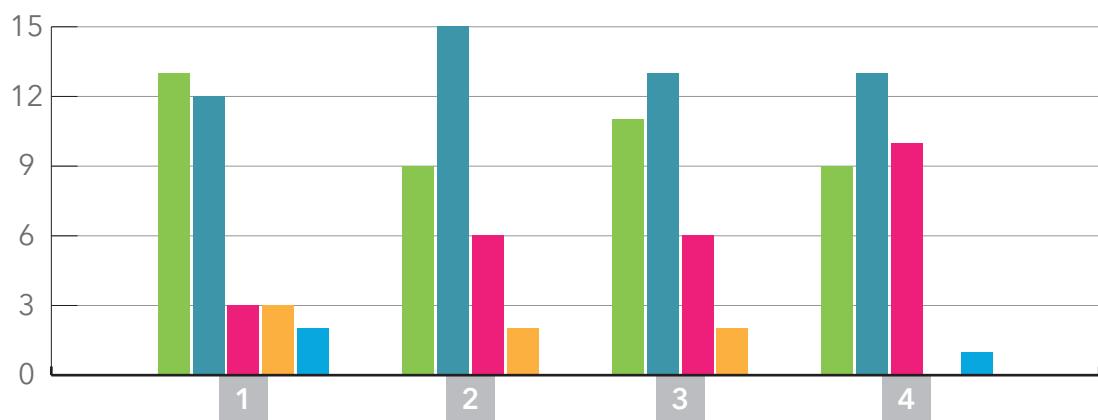
33 ispitanih

MOLIMO VAS DA NA SKALI OD 1 DO 5 OCENITE USLOVE ZA RAZVOJ SOCIJALNIH ZADRUGA U SRBIJI, PRI ČEMU 1 ZNAČI DA SU VEOMA NEPOVOLJNI A 5 DA SU VEOMA POVOLJNI

Zadruge smatraju da je za dodatno unapređenje uslova za razvoj socijalnog zadrugarstva neophodna izmena i dopuna Zakona o zadrugama, koja bi bliže definisala rad i vidljivost socijalnih zadruga kao legitimnih socijalnih preduzeća. Potom uključivanje domaćih i stranih donatora i partnera, izmenu lokalnih procedura i praksi na nivou opština i kvalitetnije informisanje o socijalnom zadrugarstvu.

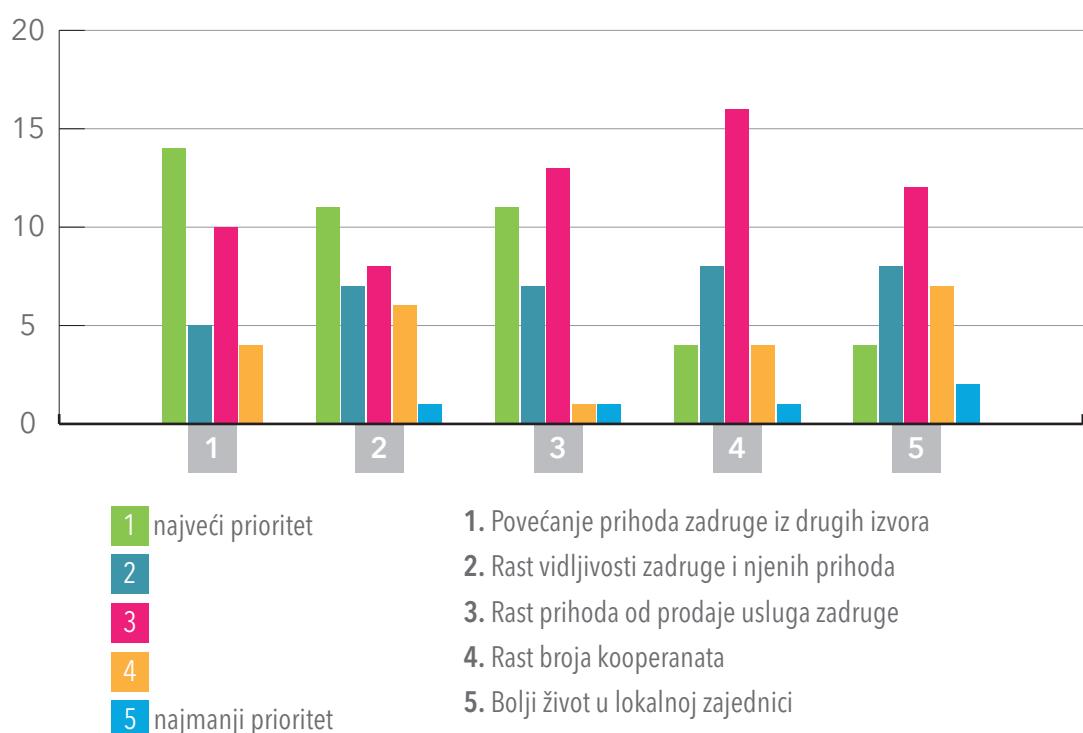
KOJI USLOVI ZA RAZVOJ SOCIJALNIH ZADRUGA U SRBIJI TREBAJU BITI DODATNO UNAPREĐENI? (ocenite od 1 do 5 ponuđene odgovore, pri čemu je 1 najveći prioritet a 5 najmanji)

1. Izmena i dopuna Zakona o zadrugama u korist subvencija za socijalne zadruge
2. Izmena lokalnih procedura – prepoznatljivost socijalnih zadruga u merama podrške razvoju sela, koje realizuju opštine, sekretarijati ili uprave za poljoprivredu
3. Uključivanje domaćih i stranih donatora u podršku socijalnim zadrugama
4. Informisanje postojećih zadruga o prednostima transformacije u socijalne zadruge

Najveći prioritet zadruge su dale izmenama i dopunama Zakona o zadrugama u korist socijalnih zadruga (**13** zadruga); Uključivanje domaćih i stranih donatora u podršku socijalnim zadrugama, prioritet su za **11** zadruga; Izmene lokalnih procedura i prepoznatljivost zadruga u merama podrške razvoju sela na nivou opština, prioritet su za **9** zadruga, koliko je glasalo i za unapređenje informisanja postojećih zadruga, OGD i javnosti o prednostima socijalnog zadrugarstva.

UKOLIKO BI POČELI DA SE BAVITE DRUŠVENO ODGOVORNIM ZADRUGARSTVOM, KOJE EFEKTE BI OSTVARILI? (rangirajte ocenama od 1 do 5 pri čemu je 1 jak efekat a 5 slab efekat)

Zadruge poseduju svest o značaju ekonomске samoodrživosti kao osnovnog preduslova za kasnije uspešno bavljenje socijalnim ciljevima.

Postojeće zadruge su fokusirane na privlačenje prihoda iz drugih izvora (**14**) i rast prihoda od prodaje i vidljivosti zadruge i njenih proizvoda (po **11** zadruga). Efekat u vidu rasta broja kooperanata je jedan od prva **3** efekta za **28** zadruga, dok je bolji život u lokalnoj zajednici među prva tri efekta za **24** zadruge.

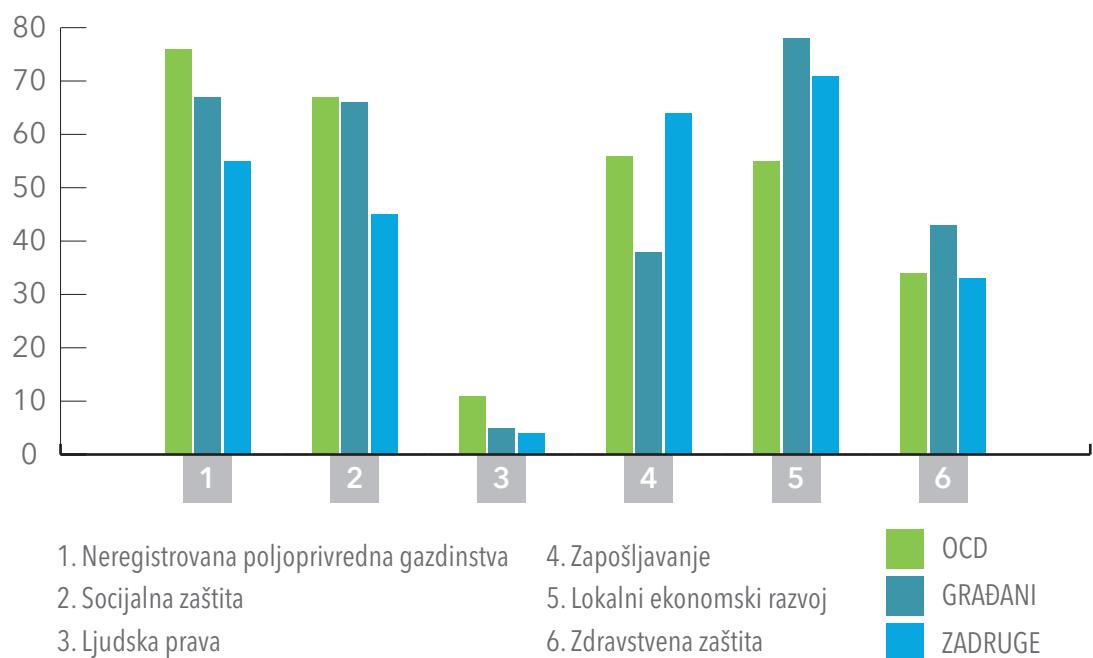
Polovina komentara na kraju ankete zadruga, odnosi se na razvoj socijalnih zadruga, pri čemu je kao glavni problem istaknuta institucionalna nesigurnost i nevidljivost socijalnih zadruga na republičkom i lokalnom nivou.

Većina anketiranih zadruga u komentarima navodi da im nedostaje podrška države i donatora, kako bi mogli da se aktivnije uključe u rešavanje problema u lokalnoj zajednici.

6. ZAKLJUČAK

Anketirani građani, OCD i zadruge uglavnom žive i rade u malim seoskim sredinama. Zbog toga na sličan način percepiraju probleme sa kojima se njihove zajednice suočavaju.

Prema većinskom mišljenju ispitanika, glavni problemi njihovih zajednica tiču se nerazvijene poljoprivrede, neravnomernog ekonomskog razvoja, neadekvatne socijalne zaštite i nedostatka ekonomskih prilika za zapošljavanje, naročito mladih. Ispitanici iz redova radno aktivnih građana (**73,9%** zaposlenih, prosečne starosti **42** godine), prva tri uzroka trenutnog lošeg stanja vide u: lošim zakonskim rešenjima (**56%**); lošoj praksi na lokalnom nivou (**43%**); lošoj informisanosti seoskih domaćinstava (**43%**).

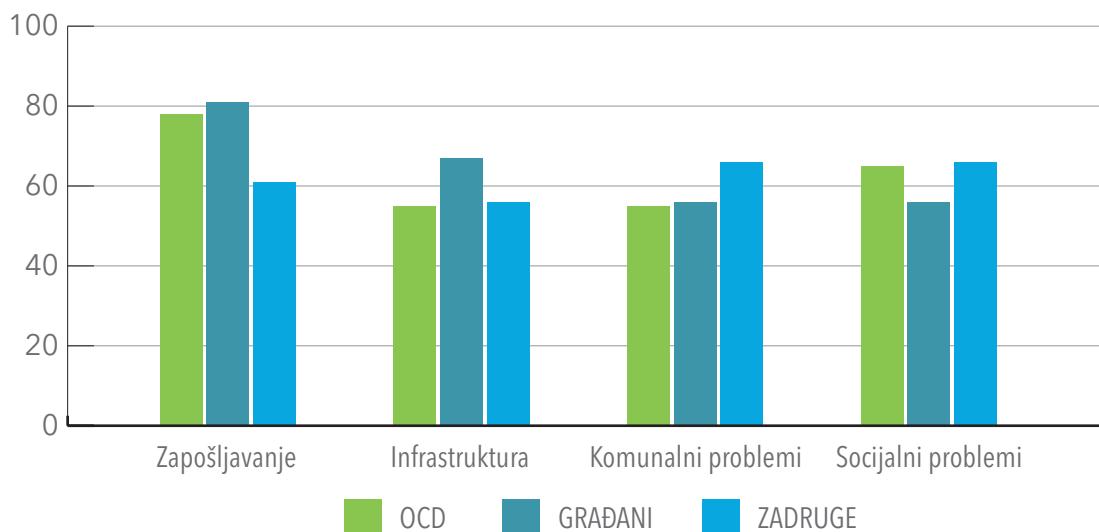

Kada su u pitanju prioritetna polja intervencije, građani, OCD i zadruge su skoro jednoglasni - mladi su od životnog značaja za male i ruralne zajednice.

Građani su zabrinuti sve izraženijim trendovima migracije mladih, koje tumače kao početak procesa trajne devastacije svojih zajednica. **49,6%** građana smatra da je pomoć neophodna mladima.

Prva **3** prioriteta za OCD rezervisani su takođe za intervencije koje bi se bavile prevencijom odlaska mladih, zapošljavanjem i infrastrukturom. Nezainteresovanost mladih za uključivanje u ekonomski i socijalni život na selu, OCD pravdaju činjenicom da je selo odavno postalo sinonim za siromaštvo i nagomilane komunalne probleme. Zapošljavanje mladih je prioritet za **60,60%** ili **20** zadruga a odlazak mladih za **51,51%** ili **17** zadruga. Zadruge se nalaze na prvoj liniji nedostatka radne snage i opšteg pada ekonomskih aktivnosti u osetljivim malim zajednicama, u kojima je počeo da se oseća odlazak svake mlade osobe.

Dalji pad opštih uslova života na selu izazvan je depopulacijom i ogleda se u padu ekonomskih aktivnosti, zatvaranju škola, ambulanti, pošti, mesnih kancelarija, čineći selo nepogodnim mestom za rad i roditeljstvo.

Kada je u pitanju zadrugarstvo, **94,7%** ispitanih građana se izjasnilo pozitivno o zadružnom obliku organizovanja. Suočeni sa niskim prihodima, **76,5%** građana bi se uključilo u zadrugu prvenstveno zbog sigurnog plasmana proizvoda, dok bi **71,2%** to uradilo radi povećanja prihoda iz postojeće delatnosti.

Jedna trećina ispitanih građana u komentarima smatra da je potrebno aktivnije uključivanje države u podršku zadrugama koje su zainteresovane da se uhvate u koštac sa problemima na selu i u nerazvijenim sredinama generalno.

Vođeni logikom brojeva, građani smatraju da je za rešavanje velikog broja problemima na selu potrebno angažovati veći broj pružalaca različitih socijalnih usluga.

Od **25** ispitanih OCD, **15** ima aktivne projekte u oblasti ruralnog razvoja, dok **4** (**16%**) trenutno ostvaruje realne prihode od prodaje proizvoda i usluga poslujući po principima socijalnog preduzetništva.

44% OCD zna za mogućnost formiranja socijalnih zadruga. Ukoliko bi se odlučile za transformaciju u socijalne zadruge, OCD bi se bavile pitanjima ruralnog razvoja i smanjenja socijalne isključenosti i siromaštva.

96,7% ispitanih OCD smatra da su socijalne zadruge dobar model za unapređenje opštih uslova života u seoskim i nerazvojenim sredinama.

Prepreke u razvoju socijalnog zadrugarstva su po mišljenju OCD neadekvatno zakonsko okruženje i nejasni uslovi poslovanja.

Kada su u pitanju oblasti koje je potrebno dodatno unaprediti za potrebe razvoja socijalnog zadrugarstva u Srbiji, većina OCD se izjasnila za izmenu i dopunu zakona o zadrugama, zatim za izmenu lokalnih procedura i prakse, potom je to informisanje domaćih i stranih donatora i razvojnih partnera u kontekstu širenja podrške.

Zadruge koje su učestvovalе u ispitivanju, po broju zaposlenih spadaju u grupu mikro pravnih lica.

Međutim, **51,51%** zadruga ostvaruje specifičan socijalni efekat kroz generisanje sezonskih radnih mesta za još **320-350** lica uglavnom iz ugroženih društvenih grupa. **18,18%** zadruga je ostvarilo i/ili ostvaruje donacije sa lokalnog i republičkog nivoa, dok je **24,24%** imalo iskustva sa fondacijama.

Većina zadruga je srednje ili nedovoljno informisana o članu 11 Zakona o zadrugama, dok je **27,3%** loše informisano.

U slučaju transformacije svoje zadruge u socijalnu, postojeće zadruge bi se fokusirale prioritetno na postizanje finansijske održivosti privlačenjem prihoda iz drugih izvora (**42,42%**) i rast prihoda od prodaje i vidljivosti zadruge i njenih proizvoda (**33,33%**).

Efekat u vidu rasta broja kooperanata je jedan od prva **3** efekta za **84,85%** zadruga, dok je bolji život u lokalnoj zajednici među prva tri željena efekta za **72,72%** zadruga. Ambijent za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji, zadruge su ocenile ocenama od **1** (loše) do **5** (odlično), pri čemu je **90,9%** zadruga ocenilo ambijent ocenama od **1** do **3**. Svega **9,1%** je dalo vrlo dobru ocenu (**4**), dok odličnu ocenu (**5**) nije dala ni jedna zadruga.

50% zadruga je u svojim komentarima kao glavne probleme za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji navelo institucionalnu nesigurnost i nevidljivost socijalnih zadruga na republičkom i lokalnom nivou.

Najveći prioritet zadruge su dale izmenama i dopunama Zakona o zadrugama u korist socijalnih zadruga (**39,4%** zadruga); Uključivanje domaćih i stranih donatora u podršku socijalnim zadrugama, prioritet su za (**33,33%** zadruga); Izmene lokalnih procedura i prepoznatljivost zadruga u merama podrške razvoju sela na nivou opština, prioritet su za (**27,27%** zadruga), koliko je glasalo i za unapređenje informisanja postojećih zadruga, OCD i javnosti o prednostima socijalnog zadrugarstva.

ANEKS II

IZVEŠTAJ Fokus grupa socijalno zadružarstvo lokalne samouprave

REALIZATOR FOKUS GRUPE:	Udruženje za lokalni razvoj Kamenica, Dejan Mitić – koordinator projekta, Milan Marinković asistent;
DATUMI I LOKACIJE:	I Fokus grupa Gradska opština Crveni Krst, Niš 09.jun 2020. II Fokus grupa Opština Ražanj, 11. jun 2020. III Fokus grupa (zajednička) Zoom platforma, 30.jul 2020.
UČESNICI:	Predstavnici lokalnih samouprava, koje su pokrenule inicijativu za formiranje socijalnih zadruža (GO Crveni Krst - Grad Niš i opština Ražanj);
SVRHA FOKUS GRUPA:	Generisati podatke o iskustvu lokalnih samouprava koje su pioniri u razvoju socijalnog zadružarstva, o prednostima modela i mogućnostima za unapređenje ambijenta za razvoj socijalnog zadružarstva na lokalnom i nacionalnom nivou;
METODOLOGIJA:	Pitanja i slobodna forma razgovora, pospešuje se dijalog između učesnika sa obzirom da se radi o dve opštine koje imaju sličnu viziju rešavanja problema zapošljavanja i rasta prihoda ugroženih kategorija stanovništva;

PITANJA I ODGOVORI:

1. Predstavite nam vaše opštine po osnovnim karakteristikama;

Ražanj: Opština Ražanj pripada Nišavskom upravnom okrugu. Zahvata teritoriju od 289km² sa 23 naselja i mestom Ražanj kao administrativnim centrom. Ražanj po popisu iz 2011.godine ima 9.150 stanovnika, što je pad u odnosu na popis iz 2002. godine kada je imao 11.372 stanovnika, dok je 1991. godine imao 13.128 stanovnika.

Gradska opština Crveni Krst/GOCK: GOCK takođe pripada Nišavskom upravnom okrugu. Zahvata teritoriju od 181,5 km², sa 3 gradska naselja (Grad Niš) i 23 seoska naselja u ruralnom zaleđu. GOCK ima 33.452 stanovnika, od čega 7% Romske nacionalnosti.

2. Kojoj grupi opština po razvijenosti pripadate?

Opština Ražanj pripada IV kategoriji razvijenosti (nerazvijene opštine).

GOCK, pripada I kategoriji razvijenosti (razvijene opštine).

3. Kakva je privredna struktura opštine i da li imate aktivnih zadruga?

U Ražnju posluju **62** preduzeća. Po strukturi je najviše mikro preduzeća sa 1-5 zaposlenih, dok je malih preduzeća koja zapošljavaju 5-50 radnika znatno manje. Srednjih i velikih preduzeća nema. Opština je strateški opredeljena da postane ekološka. Pored uobičajenog otpada, prikuplja se i kompostira i biomasa u čemu je lider u Srbiji. Ovim se stvaraju preduslovi za adekvatno geografsko poreklo poljoprivrednih, prehrambenih i tradicionalnih proizvoda iz Ražnja.

Kada su u pitanju zadruge, Ražanj ima **5** aktivnih zadruga.

Na teritoriji **GOCK** se, zahvaljujući odličnoj infrastrukturi (autoput, železnica, aerodrom Niš), nalazi nekoliko industrijskih zona sa **845 preduzeća i 672 zanatske radnje**. U opštini posluju i privredni giganti poput Philip Morris-a, NIS A.D., Jonson Electric-a i drugih.

Na teritoriji opštine se nalaze i Univerzitet u Nišu, **3** fakulteta i Tehnološki park.

Kada su u pitanju zadruge, sedište Zadružnog saveza Južne Srbije se nalazi na tetritoriјi opštine, kao i **3** aktivne zadruge.

4. Sa kakvim se socijalnim problemima suočavate?

Opština Ražanj je pretežno ruralna sa **23** seoska naselja. Suočeni smo sa izraženom migracijom i manjom radne snage u poljoprivredi. Zbog toga je u fokusu zapošljavanje i unapređenje prihoda iz poljoprivrede za seoske žene. Bez razlike da li upravljaju sopstvenim gazdinstvom ili rade u korist porodičnog gazdinstva, one su ugrožene niskim prihodima iz primarne poljoprivrede. Zbog rigoroznih pravilnika o bezbednosti hrane, žene više ne mogu prodavati prerađene domaće proizvode na tržištu. Ulazak u maloprodajne lancе je dodatno otežan obavezom certifikacijom. Žene na selu još uvek ne raspolažu finansijskim sredstvima, tehnološkim i poslovnim znanjima, niti vremenom koje je neophodno da se realizuje uspešan samostalan

nastup na tržištu. Specifično, Ražanj želi da u okviru socijalne zadruge sačuva od izumiranja svoje nematerjalno nasleđe u proizvodnji jedinstvenih crepulja (zemljanih posuda za pečenje hleba), čijom se proizvodnjom trenutno bave još samo dve starije osobe. Žene su zainteresovane za zajedničku proizvodnju, promociju i plasman proizvoda, zapošljavanje i rast prihoda iz postojećeg bavljenja poljoprivredom.

Romska populacija predstavlja **7%** ukupnog stanovništva **GOCK**. Od 3.347 nezaposlenih na evidenciji NSZ, **356** je Roma ili **10,64%**. Uglavnom su bez kvalifikacija i stalnog zaposlenja, uključeni u prikupljanje sekundarnih sirovina. Zainteresovani su za zapošljavanje i/ili unapređenje prihoda čišćenjem i održavanjem parkovskih površina, izletišta, grobalja, atarskih puteva, ali i za sezonske radove u poljoprivredi.

5. Da li ste suočeni sa nedostatkom kvalifikacija vaših korisnika/ka i kako ih rešavate?

Ženama u **Ražnju** nedostaju znanja u oblastima bezbednosti hrane, upravljanja zadrugom i znanja neophodna za poslovanje na tržištu. Sa tim u vezi, u toku su teorijske obuke žena, dok će u praktičnom delu biti uslužno proizvedene nulte serije finalnih proizvoda (slatko, džem, crepulje). Opština će podržati rad zadruge i kroz prostor i podršku u nabavci opreme. Tu je svakako i namera da se zadruga podrži sve do ostvarivanja ekonomske samoodrživosti.

GOCK upravo realizuje teorijske obuke za buduće zadrugare. Praktična obuka će biti realizovana nakon nabavke opreme. Imaće svu neophodnu pravnu podršku za potrebe registracije i kasnijeg poslovanja. Na raspolaganju će im biti prostor i podrška opštine i Zadružnog saveza Srbije sve do ostvarivanja ekonomske samoodrživosti.

6. Zbog čega smatrate da su socijalne zadruge rešenje?

Socijalna zadruga ima zakonsku obavezu da ulaže u socijalne ciljeve. Radi se o ozbiljnog obliku organizovanja, sa jasnim sistemom upravljanja i prihodovanja. Ovo ih kvalifikuje kao partnere opština, kojima se mogu delegirati poslovi u okviru nabavki, realizovati javni radovi, socijalne mere u okviru lokalnih akcionih planova i sl.

Zadruga je beznedno okruženje za žene i Rome, koji u njoj mogu ostvariti svoja upravljačka prava ukoliko se pridruže osnivačkoj skupštini. Kasnije se mogu uključiti i kao kooperanti i sarađivati sa zadrugom isključivo u skladu sa uzajamnim potrebama.

Nakon ostvarivanja ekonomske samoodrživosti, zadruge su u zakonskoj obavezi da investiraju deo sredstava i energije u izabrane socijalne ciljeve. Obe zadruge za socijalni cilj imaju veći obuhvat korisnika i rast njihovih prihoda, što je u skladu sa ciljevima opština.

7. Kojim delatnostima će se baviti vaše socijalne zadruge?

Planiran je razvoj prerađevina od domaćeg voća i mleka. U dodatku, opština Ražanj će zajedno sa ženskom socijalnom zadrugom strateški razvijati program zaštite svog nematerijalnog nasleđa, dok će sama zadruga biti nosilac brenda ražanjskih crepulja.

Romska zadruga će biti sposobljena za učestvovanje u nabavkama usluga održavanja zelenih površina, izletišta, grobalja, atarskih puteva, pre svega na teritoriji **GOCK**. Zadruga nudi na tržištu ljudske resurse i opremu, koja se može iskoristiti i za realizaciju sezonskih radova u selima na teritoriji GOCK ali i rubnim poljoprivrednim opštinama Nišavskog okruga. Sve to u skladu sa Zakonom o sezonskom radnom angažovanju i uz poštovanje svih prava angažovanih Roma.

8. Kakve su mogućnosti za uključivanje socijalnih zadruga u rad saveta za zapošljavanje i usvajanje Lokalnog akcionog plana za zapošljavanje, agrarnog budžeta, na realizaciji socio ekonomskih mera na terenu?

Opština Ražanj razmatra mogućnost uključivanja ženske socijalne zadruge na usvajanju i ralizaciji lokalnih strateških dokumenata i mera usmerenih pre svega ka razvoju poljoprivrede, zanatstva i osnaživanju žena iz ruralnih sredina.

GOCK takođe razmatra mogućnost aktivnog uključivanja romske zadruge u mere namenjene razvoju preduzetništva i različite socijalne mere usmerene ka inkviziji Roma.

9. Koje su vaše preporuke za dalje unapređenje ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji?

Potrebno je informisati resorna ministarstva o pionirskim poduhvatima i dobroj praksi. Posebnu pažnju posvetiti informisanju Stalne konferencije gradova i opština/**SKGO**, u cilju prezentacije modela i izrade preporuka za ostale lokalne samouprave.

ZAKLJUČCI I IZJAVE UČESNIKA

Dve, u mnogo čemu različite opštine **Ražanj i Gradska opština Crveni Krst (Grad Niš)**, pristupile su rešavanju problema u oblastima zapošljavanja i rasta prihoda ugroženih kategorija stanovništva, pionirskim poduhvatom na formiranju socijalnih zadruga.

Mogućnost za povećanje prihoda žena u poljoprivredi, opština **Ražanj** vidi u udruživanju, edukaciji, zajedničkoj kontrolisanoj proizvodnji, preradi i plasmanu proizvoda većeg stepena prerade. **Opština Ražanj** je izabrala model ženske socijalne zadruge, koja će svoju ekonomsku održivost tražiti u proizvodnji i prodaji prehrambenih i tradicionalnih proizvoda. Kao zakonski garant, socijalna zadruga će zauzvrat, višak ostvarene vrednosti na tržištu plasirati ženama kooperantkinjama i ulagati u programe njihovog daljeg osnaživanja. „*Mi žensku socijalnu zadrugu u budućnosti vidimo kao strateškog partnera. Sa tim u vezi želimo da uključimo žene u zaštitu lokalnog nematerijalnog nasleđa na proizvodnji tradicionalnih zemljanih posuda za pečenje hleba - crepulja. Ovaj proizvod će u različitim veličinama biti plasiran preko ženske zadruge. Trenutno ulažemo u obuke žena, razmišljamo o ambalaži i radimo na obezbeđivanju prostora za rad*“ istakla je **Milena Janković** iz opštine **Ražanj**.

Razvijena **Gradska opština Crveni Krst**, u kojoj **Romi** čine 7% ukupnog stanovništva, pokrenula je formiranje romske socijalne zadruge, trenutno realizuje obuke, nabavku opreme potrebne za uvođenje komunalnog reda, održavanje zelenih površina i globalja. „*Ljudi su naš najveći resurs*“ istakao je načelnik opštinske uprave **Ljubisav Pantić**. „*Zbog toga razmišljamo da se buduća zadruga uključi u angažovanje sezonskih radnika u poljoprivredi u skladu sa novim Zakonom o sezonskom angažovanju. Ovo može značajno da poveća prihode naših Roma, uz poštovanje svih prava iz radnog odnosa, ali i da olakša opstanak okolnih nerazvijenih opština koje su pretežno poljoprivredne*“.

Kada je u pitanju ambijent za razvoj socijalnog zadrugarstva, predstavnici opština pionira u socijalnom zadrugarstvu, smatraju da se puno toga može uraditi na lokalnom nivou. Pre svega uključivanjem zadruga a naročito onih koje su socijalno odgovorne, u procese planiranja i izrade lokalnih strateških dokumenata, ali i na realizaciji lokalnih mera socijalnog i razvojnog karaktera. Kada je u pitanju unapređenje ambijenta na nacionalnom nivou, potrebno je informisati resorna ministarstva i **SKGO** i baviti se izradom preporuka za ostale lokalne samouprave.

ANEKS III

IZVEŠTAJ Fokus grupa socijalno zadružarstvo - organizacije civilnog društva

REALIZATOR FOKUS GRUPE:	Udruženje za lokalni razvoj Kamenica, Dejan Mitić - koordinator projekta, Nikola Mihailović predstavnik partnerske organizacije - Zadružni savez Srbije, Milan Marinković asistent;
DATUMI I LOKACIJE:	I Fokus grupa Opština Ražanj, opštinska sala 15. jun 2020. II Fokus grupa Gradska opština Crveni Krst/ GOCK, Niš opštinska sala 15.jun 2020.
UČESNICI:	OCD zainteresovani za formiranje socijalnih zadruga I Fokus grupa u Ražnju, predstavnice ženskih organizacija građanskog društva/OGD "Sunčev zrak" i "Etno konac"; II Fokus grupa u GOCK, predstavnici romskih organizacija "Udruženje Roma Čegar" i "Tolerancija za sve";
SVRHA FOKUS GRUPA:	Generisati podatke o organizacijama, njihovim motivima za pokretanje socijalnih zadruga i mogućnostima za unapređenje ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva na lokalnom i nacionalnom nivou;
METODOLOGIJA:	Kraće informisanje o socijalnom zadrugarstvu, poslovanju i socijalnim ciljevima, utvrđivanje nivoa informisanosti i znanja iz oblasti / Nikola Mihailović, predstavnik partnerske organizacije Zadružni savez Srbije /, pitanja i odgovori /Dejan Mitić koordinator;

U uvodnom delu fokus grupe, predsednik partnerskog Zadružnog saveza Srbije, prezentovao je evropska iskustva u socijalnom zadrugarstvu. U formi dijaloga, razmatrana su pitanja i odgovori vezani za osnivanje, rad, prava i obaveze socijalnih zadruga. Poseban akcenat je stavljen na odlučivanje u zadruzi, raspodelu dobiti i realizaciju socijalnih ciljeva.

PITANJA I ODGOVORI:

1. Kojom ocenom bi ocenili svoja znanja o socijalnom zadrugarstvu? Na osnovu ranijih znanja i onoga što su čule na početku fokus grupe, 4 OGD dale su sledeću samoprocenu (1 loše, 5 odlično):

- Sunčev zrak 3;
- Etno konac 4;
- Udruženje Roma Čegar 4;
- Tolerancija za sve 4;

2. Predstavite nam vaše OCD po osnovnim karakteristikama; (koliko dugo radi? čime se bavi? koliko ima zaposlenih a koliko volontera? da li ima iskustva u socijalnom preduzetništvu?)

Ražanj: Udruženje “**Sunčev zrak**”, osnovano je 2010. godine. Aktivno se bavi socijalnim uslugama u lokalnoj zajednici (pomoć u kući za staračka seoska domaćinstva), ima jednog zaposlenog, **12** aktivnih volonterki, ima iskustvo u socijalnom preduzetništvu;

Udruženje “**Etno konac**”, osnovano je 2010. godine. Aktivno se bavi očuvanjem tradicije, keteringom, osnaživanjem žena i preduzetništvom, nema zaposlenih, **23** aktivne volonterke, ima iskustvo u socijalnom preduzetništvu;

GOCK: “**Udruženje Roma Čegar**” osnovano je 2010. godine. Aktivno se bavi socio-ekonomskim osnaživanjem i preduzetništvom Roma, nema zaposlenih, **15** aktivnih volontera, ima iskustvo u socijalnom preduzetništvu;

“**Tolerancija za sve**”, osnovana je 2014 godine, Aktivno se bavi pravima Roma, nema zaposlenih, **10** aktivnih volontera, nema iskustva u socijalnom preduzetništvu;

3. Šta vas je motivisalo da pokrenete socijalne zadruge?

Ražanj: “**Etno konac**” – Mogućnost za bezbedan plasman proizvoda i zaradu kroz socijalnu zadrugu. Socijalna zadruga je praktično rešenje za žene angažovane u poljoprivredi, podelićemo troškove tehnologa, proizvodnog prostora i direktora i proizvoditi pod kontrolisanim uslovima. Suočeni smo sa novim rigoroznijim pravilnikom o bezbednosti hrane, sada je još teže za žene da izadu pojedinačno na tržište. Potrebni su sertifikati, ulaganje u proizvodni prostor, opremu i hladni lanac za distribuciju prerađevina. Deo naših žena je zainteresovan da se uključi u

proizvodnju tradicionalnih crepulja, što je deo našeg nematerijalanog nasleđa ali i mogućnost da se kroz brendiranje i pravilan nastup na tržištu ostvari prihod.

"Sunčev Zrak" - Pre svega jasna pravila poslovanja socijalne zadruge kao legalnog socijalnog preduzeća, u odnosu na udruženje koje ima registrovanu privrednu delatnost. Zadruga je sigurno okruženje sa jasno definisanim pravima i odgovornostima zadrugara koji su definisani aktom "**Zadružna pravila**". Ona je sigurno okruženje kako za osnivače tako i za kooperante, pri čemu je demokratičnost odlučivanja rešena putem skupštine, upravnog i nadzornog odbora, i dodatno se štiti redovnim dvogodišnjim i/ili vanrednim "**Zadružnim revizijama**". Sa druge strane, ostvarivanje prihoda regulisano je počev od nejednakih osnivačkih uloga, do Ugovora o kooperaciji sa spoljnim saradnicama. Sve je definisano "**Ugovorom o osnivanju zadruge**".

GOCK Niš: "Udruženje Roma Čegar" - Socijalna zadruga je za nas sigurno rešenje kako za sezonsko tako i za duže radno angažovanje Roma bez kvalifikacija. Struktura naše buduće socijalne zadruge "**Eko aktiv**" je zamišljena kao mašinski prsten i omogućava nam da bez početnih ulaganja ostvarimo zaradu poštenim radom. Smatramo da će kroz socijalnu zadrugu biti lakše ostvareno pravo na dostojanstven posao i zaradu. Imamo iskustva u socijalnom preduzetništvu za koja smatramo da mogu da se kapitalizuju kroz socijalnu zadrugu. Deo naših članova smatra da socijalna zadruga pruža idealne uslove za ulazak u svet preduzetništva.

"Tolerancija za sve" - Socijalne zadruge su u obavezi pred zakonom da ulažu u socijalne ciljeve u zajednici. To može biti veće zapošljavanje Roma i veći prihodi od sezonskog radnog angažovanja. Važno je da sva akta i institucije socijalne zadruge budu ispoštovani, kako bi kasnije bili ispoštovani i radno pravni odnosi. Zadruga koja posluje u skladu sa novim Zakonom o povremenom (sezonskom) radnom angažovanju, posvećena je poštovanju prava radnika, makar oni bili i sezonski.

4. Da li je socijalna zadruga zahtevniji oblik organizovanja od OCD i da li su vam potrebne dodatne obuke u oblastima poslovanja?

Sve 4 OCD su konstatovale da je socijalna zadruga složeniji oblik organizovanja od OCD. Potrebno je imati minimum jednog stalno zaposlenog, urediti odnose sa osnivačima i kooperantima. Skupština, upravni i nadzorni odbor su isti kao i kod OCD.

Sve OCD učesnice su potvrdile da im neodostaju znanja u oblasti tehnologije hrane, bezbednosti i zaštite na radu, radno-pravnih odnosa i poslovne veštine od značaja za učestvovanje na tenderima i konkursima.

5. Šta je po vama od ključnog uticaja za uspešnost socijalne zadruge?

Sve 4 OCD smatraju da je potrebno da prvo produži kvalitetnu obuku i osposobljavanje za konkretne radne pozicije. Potom je potrebno osvojiti kvalitetne proizvode i usluge koje će naći svoje mesto na tržištu.

Sve 4 OCD učesnice fokus grupe, istakle su da očekuju povoljniji tretman kod lokalnih samouprava. (2) OCD smatraju da je potrebno da lokalna samouprava stoji

iza socijalne zadruge makar u vidu obuka i tehničke pomoći na početku. Ovo je od značaja dok ne ostvarimo prve prihode i održivost u poslovanju.

(2) OCD smatraju da socijalne zadruge na određeni način trebaju biti favorizovane prilikom realizacije lokalnih javnih nabavki. Potrebno je da javnu nabavku za uređenje groblja ili zelene površine, dobije onaj ponuđač, koji će pored cene i kvaliteta radova, ponuditi i nešto korisno za zajednicu. Korist za zajednicu može biti veće zapošljavanje socijalno ugroženih lica i lica bez kvalifikacija sa teritorije te opštine, realizacija obuka i dokvalifikacija za članove i sl. aktivnosti koje su u skladu sa misijom zadruge i strateškim opredeljenjem opštine.

6. Da li smatrate korisnim uključivanje socijalnih zadruga u usvajanje lokalnih akcionih planova, budžeta ili realizaciju socijalnih mera koje su vam bliske?

Sve 4 OCD su odgovorile pozitivno. Od posebnog značaja za OCD iz Ražnja je uključivanje u planiranje i realizaciju mera iz agrarnog budžeta i lokalnog akcionog plana za zapošljavanje, naročito na selu. OCD iz GOCK, ogovorile su da puno očekuju od učešća u izradi i realizaciji lokalnih planova i strategija. Posebno nas raduje što je GOCK, obučila 5 radnika i specijalizovala ih u pitanjima uključivanja Roma u strateške i akcione planove. Tu je i bolja saradnja sa Nacionalnom službom za zapošljavanje pri ostvarivanju subvencija za samozapošljavanje.

7. Kojim delatnostima će se baviti vaše socijalne zadruge?

Ženska poljoprivredno socijalna zadruga u Ražnju: Planiran je razvoj prerađevina od domaćeg voća i mleka. Trenutno sa tehnologom razvijamo kolač sa šljivama, kolač od dunja, sirup od gajenog šipurka i duplo ceđeno ovčije kiselo mleko u zemljanoj posudi. Svi proizvodi bazirani su na lokalnoj sirovinskoj osnovi koju obezbeđuju naše žene. U dodatku, opština **Ražanj** će zajedno sa ženskom socijalnom zadrugom strateški razvijati program zaštite svog nematerijalnog nasledja, dok će sama zadruga biti nosilac brenda ražanjskih crepulja (zemljanih posuda za pečenje hleba).

Romska socijalna zadruga "**Eko aktiv**", biće sposobljena za učestvovanje u nabavkama usluga održavanja zelenih površina, izletišta, grobalja, atarskih puteva, pre svega na teritoriji **GOCK i Grada Niša**. Zadruga nudi na tržištu ljudske resurse i opremu sa kojima se mogu realizovati i sezonski radovi u selima u okolini Niša i rubnim poljoprivrednim opštinama Nišavskog okruga. Sve to u skladu sa Zakonom o sezonskom radnom angažovanju i uz poštovanje svih prava angažovanih Roma.

8. Kakve su mogućnosti za uključivanje socijalnih zadruga u rad saveta za zapošljavanje i usvajanje Lokalnog akcionog plana za zapošljavanje, agrarnog budžeta, na realizaciji socio ekonomskih mera na terenu?

OCD (2) iz Ražnja: zajedno sa opštinom razmatramo mogućnost za uključivanje ženske socijalne zadruge u izradu i realizaciju lokalnih strateških dokumenata i mera usmerenih pre svega ka razvoju poljoprivrede, zanatstva, osnaživanje žena iz ruralnih sredina i očuvanja tradicionalnih i lokalno specifičnih proizvoda.

OCD (2) iz GOCK: aktivno razmatramo mogućnosti za uključivanja romske socijalne zadruge u mere namenjene razvoju preduzetništva i različite socijalne mere usmerene ka inkluziji Roma. Spremni smo da se uključimo u izradu strateških dokumenata i akcionalih planova u cilju što kvalitetnijeg uključivanja Roma.

9. Koje su vaše preporuke za dalje unapređenje ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji?

Ražanj: "Sunčev zrak" - Zakon nam je već omogućio formiranje socijalnih zadruga. Praksa socijalnih zadruga se dešava na lokalnom nivou, zbog čega je potrebno prioritetno unaprediti uslove na lokalnu. Potrebno je analizirati mogućnosti da se olakša poslovanje socijalnih zadruga kako bi mogle ekonomski samostalno da funkcionišu, ali predviđeti i razvoj partnerstava sa lokalnim samoupravama na realizaciji zajedničkih socijalnih aktivnosti.

"Etno konac" - Potrebno je promovisati primere dobre prakse kojih već ima. Učiti na sopstvenim greškama ali i iz evropskog iskustva, sa obzirom da nekoliko najrazvijenijih zemalja Evrope razvija socijalno preduzetništvo po modelu socijalnih zadruga.

GOCK: "Udruženje Roma Čegar" - Potrebno je da se socijalnim zadrugama pruži poseban značaj. Socijalne zadruge mogu biti kvalitetni partneri opština, pre svega kada se radi o realizaciji lokalnih socijalnih i razvojnih projekata. Potrebno je pronaći zakonsko rešenje da, socijalne zadruge ali i socijalno odgovorne firme koje svoje socijalno odgovorne aktivnosti realizuju na teritoriji opštine, budu prioritet u lokalnim nabavkama. Minimalno, treba odomaćiti praksu po joj bi se u slučaju da postoje dva ponuđača robe ili usluga, sa sličnom cenom i kvalitetom, favorizovao ponuđač koji je socijalno odgovoran i aktivan na teritoriji same opštine. Ovako bi se stvorio ambijent za ekonomsku održivost socijalnih zadruga, takođe bi se dao primer ostalima koji su zainteresovani za socijalno odgovorno poslovanje. Lokalna samouprava dobija veću vrednost za uloženi novac, u našem slučaju kroz povećano radno angažovanje nezaposlenih Roma.

"Tolerancija za sve" - Uključiti socijalne zadruge u proces programiranja lokalnih mera koje su u skladu sa proklamovanim socijalnim ciljevima zadruga. Socijalne zadruge imaju fokus na ekonomskoj održivosti pre svega, jer od nje zavisi uspeh u realizaciji socijalne misije. Opštine bi trebalo da obrate pažnju na socijalne zadruge i podrže ih, kako bi kasnije u njima imale pouzdane socijalne partnere. Naša romska socijalna zadruga **Eko aktiv**, u budućnosti će se zalagati za smanjenje socijalne nejednakosti u opštini, kroz programe zapošljavanja i obuka Roma.

ANEKS IV

IZVEŠTAJ Fokus grupa socijalne zadruge

REALIZATOR FOKUS GRUPE:	Udruženje za lokalni razvoj Kamenica, Dejan Mitić - koordinator projekta, Milan Marinković asistent;
DATUMI I LOKACIJE:	10.avgust 2020. , zoom platforma (zbog tehničkih problema fokus grupa je nastavljena metodom telefonskog intervjeta);
UČESNICI:	Predstavnici socijalne i opšte zadruge: - Prva poljoprivredno socijalna zadruga "Kamenica" - Opšta zemljoradnička zadruga "Darovi Lužnice";
TRAJANJE:	2 x 45 minuta, telefonski intervju;
SVRHA FOKUS GRUPA:	Generisati podatke o trenutnom stanju socijalnog zadrugarstva u Srbiji, društvenoj odgovornosti, međusektorskoj saradnji, prostoru za unapređenje poslovanja;
METODOLOGIJA:	Pitanja i slobodna forma razgovora;

Fokus grupe je započela predstavljanjem učesnika i socijalnih zadruga, sa elementarnim opisom delatnosti i socijalne misije.

Obe zadruge pripadaju mikro pravnim licima.

Prva poljoprivredno socijalna zadruga Kamenica, osnovana je u cilju prerade voća i povrća prvenstveno iz sirovina mlađih proizvođača, koji žive u selima na zapadnim obroncima Svrliških planina (sela severoistočno od Grada Niša). Zadruga je formirana kao socijalna upravo radi realizacije ciljeva u oblasti zapošljavanja mlađih na selu. Raspolaže pogonom za preradu voća i povrća, stalno zapošljava 1 osobu, povremeno 3, u svojstvu kooperanata ima 20 mlađih.

Opšta poljoprivredna zadruga Darovi Lužnice, zapošljava u primarnoj proizvodnji i preradi žene iz pasivnih seoskih sredina. Preradom i primarnom proizvodnjom organskih proizvoda se bave 42 osobe, uglavnom žene bez kvalifikacija ili roditelji dece sa smetnjama u razvoju. Zadruga ima sopstvenu liniju sokova i džemova, zahvaljujući čijoj prodaji angažovane žene iz seoskih sredina ostvaruju sezonske prihode.

PITANJA I ODGOVORI:

1. Šta vas je navelo da osnujete socijalnu zadrugu? U kojoj meri je to ostvarivanje ekonomskih a u kojoj socijalnih ciljeva?

Kamenica: iskoristili smo povoljno zakonsko okruženje u okviru Zakona o zadrugama RS (čl.11) kako bi formirali legalno socijalno preduzeće u oblasti prerade poljoprivrednih proizvoda. Sa jedne strane ono nam omogućava da razvijamo sopstvene proizvode i borimo se za plasman i prihode na tržištu, dok nas je sa druge strane približilo mlađima na selu za koje imamo različite programe. Podjednako brinemo o ekonomskoj održivosti kao i o socijalnim ciljevima.

Darovi Lužnice: Mi se na početku nismo registrovali kao socijalna zadruga ali na terenu funkcionišemo tako. Za nas je postizanje ekonomske održivosti i očuvanje ekonomskih aktivnosti u pasivnom seoskom području Babušnice od podjednakog značaja. Borimo se za opstanak i ostanak žena na selu tako što im omogućavamo kakve takve prihode kroz kooperaciju i proizvodnju prerađevina iz lokalne sirovinske baze. Upućeni smo jedni na druge, zbog čega bi se u našem slučaju moglo reći da smo socijalna zadruga iako to formalno nismo.

2. Kakav socijalni doprinos pružate svojoj zajednici ili šire?

Kamenica: Socijalna zadruga Kamenica je na samom početku 2018. godine pokrenula obuku 50 potencijalnih mlađih kooperanata (do 35 godina starosti) iz sela Kamenica, Donji i Gornji Matejevac, Knez Selo i Brenica. Od ovog broja 20 mlađih ima status kvalifikovanih kooperanata, što u praksi znači da oni mogu pod kontrolisanim uslovima koristiti opremu zadruge za preradu sopstvenih sirovina.

Pokrenuta su 3 programa za zapošljavanje mladih, koja se sastoje iz teorijskih i praktičnih obuka u oblasti bezbednosti hrane, HACCP standarda u preradi hrane, zadružnom poslovanju i drugih. Zahvaljujući ovim programima obučili smo još 60 mladih poljoprivrednika, dok smo uz podršku donatora pojedinačnim subvencijama od 120.000 dinara finansijski podržali samozapošljavanje 8 mladih (formirana je 1 d.o.o. 2 zanatske radnje, 5 gazdinstava). Tokom 2018/2019. nakon obuke u oblastima proizvodnje, promocije i plasmana, proizveli smo 3 serije nultih proizvoda (marmelada od šipurka, salata od peglanih paprika, džem od jagoda) i pomogli izlazak na tržište za 3 mlade osobe. Tokom 2019/2020. nakon prakse u partnerskim zadrugama, obezbedili smo posao za 3 mlade osobe u zadrugama koje su na udaru nedostatka radne snage na selu (od čega 1 u menadžmentu, 2 u zadružnoj proizvodnji).

Tokom Covid-19 vanrednog stanja, uz podršku Zadružnog saveza Južne Srbije, okupili smo 10 socijalno odgovornih zadruga i pokrenuli akciju dezinfekcije seoskih ulica i javnih površina; organizovali humanitarne akcije uslužne obrade zemlje (54ha) za staračka domaćinstva na selu (70+); distribuirali pakete sa hranom, kućnom hemijom, hranom za stoku, veštačkim đubrivom i alatima za staračka domaćinstva, u vrednosti od 700,000 dinara. Istovremeno smo pokrenuli akciju sa 10 socijalno odgovornih zadruga, čije smo proizvode u vrednosti od oko 120,000 dinara distribuirali višečlanim porodicama u Nišu. Tom prilikom je pogon socijalne zadruge poslužio kao logistički magacin.

Darovi Lužnice: Pokrenuli smo proizvodnju sa 42 kooperantkinje. Radi se o ženama uglavnom bez kvalifikacija, dugoročno nezaposlenim, sa resursom zemlje. Uz podršku partnera obezbedili smo 20 plastenika, od kojih smo u 17 zasnovali organsku proizvodnju povrća i pomogli ovim ženama da dobiju pojedinačne organske certifikate. Poslednjih godinu dana, u svojstvu kooperanata i zaposlenih u preradi, imamo i roditelje dece sa smetnjama u razvoju i invaliditetom. Tokom Covid-19 vanrednog stanja, prikupili smo i distribuirali pakete sa hranom i kućnom hemijom u vrednosti od 600,000 dinara, za staračka domaćinstva u selima oko Babušnice. Takođe smo donirali svoje proizvode u vrednosti od 25,000 dinara za decu u Nišu.

3. Da li pratite mišljenje svojih korisnika i/ili kooperanata putem intervjeta, anketa, upitnika i sl. i u kojoj meri ste vi i vaši korisnici zadovoljni dosadašnjim radom?

Kamenica: Pratimo mišljenja mladih kroz ankete na početku i završetku programa obuka. Nakon subvencionisanog samozapošljavanja ili zapošljavanja u zadrugama, pratimo njihove aktivnosti, poštovanje prava iz radnog odnosa i održivost na šestomesečnom nivou. Do sada nijedna mlada osoba koja je prošla kroz program nije ugasila svoja pravna lica niti je napustila posao.

Darovi Lužnice: Praćenje mišljenja i zadovoljstva naših kooperantkinja realizujemo putem redovnih sastanaka zadruge. One imaju pravo da na sastancima osim zadovoljstva iznesu i stavove o daljem radu zadruge.

4. Kakva su vaša i skustva sa lokalnim samoupravama, ministarstvima i donatorskom zajednicom? Da li ste do sada imali zajedničke aktivnosti ili projekte?

Kamenica: Kada su u pitanju lokalne samouprave, mi se nalazimo na teritoriji Gradske opštine Pantelej, koja ima ograničena sredstava i delokrug (poljoprivreda i preduzetništvo su u ingerenciji Grada Niša). Samim tim mogućnosti za partnerstvo i saradnju su limitirane. U granicama svojih mogućnosti, opština Pantelej i susedna GO Crveni Krst su tokom humanitarnih akcija (Covid) pružale logističku podršku u izradi spiskova ugroženih i distribuciji pomoći koju smo mi obezbedili. Trenutno radimo transfer dobre prakse kako bi GO Crveni Krst i opština Ražanj formirale 2 nove socijalne zadruge.

Saradnju na nivou ministarstava imamo samo sa Ministarstvom omladine i sporta, koje već 3 godine obezbeđuje sredstava za subvencionisano samozapošljavanje i zapošljavanje mladih na selu u okviru naših programa.

U model socijalnih zadruga i naše poslovanje, uspešno smo uključili nemačke organizacije GIZ i HELP, domaću Delta fondaciju, Ana i Vlade Divac fondaciju, Trag fondaciju i EU Smart-start program namenjen start up preduzetništvu mladih.

Darovi Lužnice: U saradnji sa opštinom Babušnica obezbedili smo u lokalnom budžetu sredstva za certifikaciju organske proizvodnje naših kooperantkinja. U saradnji sa Ministarstvom bez portfelja za ravnometri regionalni razvoj, obezbedili smo veći deo opreme za zadrugu. Opremu smo obezbedili i uz podršku EU Progres programa, UN Women, Ana i Vlade Divac fondacije i Trag fondacije.

5. Šta mislite o aktuelnom zakonskom rešenju za socijalne zadruge u okviru čl.11 Zakona o zadrugama RS i generalno o ambijentu za razvoj socijalnog zadrugarstva?

Kamenica: Nama je to zakonsko rešenje omogućilo da se registrujemo i legalno delujemo kako u segmentu proizvodnje, tako i u ostvarivanju ciljeva na zapošljavanju mladih na selu. Smatramo da je zakonsko rešenje dobro i da je definicija socijalnih zadruga data u čl.11 na nivou evropskih rešenja. Kada je u pitanju ambijent za razvoj socijalnog zadrugarstva, treba menjati postojeće prakse na nacionalnom i lokalnom nivou i favorizovati socijalne zadruge kao legitimna socijalna preduzeća.

Darovi Lužnice: Ponuđeno zakonsko rešenje je adekvatno. Mi svakako razmišljamo da se u narednom periodu zakonski transformišemo iz opšte u socijalnu zadrugu jer to zapravo jesmo. Smatramo da bi preregistracija u skladu sa čl. 11 Zakona o zadrugama na pravi način oslikala naš rad na terenu, ekonomske aktivnosti i socijalni uticaj koji ostvarujemo u životu naše zajednice. Promene bi trebale da nastupe na lokalnom i nacionalnom nivou u praksi.

6. Šta bi preporučili donosiocima odluka na lokalnom i nacionalnom nivou, kao i razvojnim partnerima iz drugih sektora - kako se može poboljšati rad socijalnih zadruga?

Kamenica: Kada je u pitanju opšti ambijent, potrebno je raditi na promeni prakse, većoj prepoznatljivosti socijalnih zadruga kao legalnih socijalnih preduzeća pred lokalnim samoupravama, ministarstvima ali i donatorskom zajednicom. Smatramo da su socijalne zadruge univerzalni model koji može poslužiti za rešavanje različitih socijalnih pitanja kako u gradu tako i u selima. Sa tim u vezi, mi smo na terenu angažovani na širenju prakse socijalnih zadruga u dve lokalne samouprave. GO Crveni Krst nastoji da reši probleme zapošljavanja Roma bez kvalifikacija u urbanim sredinama, dok opština Ražanj želi da unapredi prihode žena na selu i očuva vitalnost svojih zajednica. Sa tim u vezi, smatramo da je potrebno uključiti Stalnu konferenciju gradova i opština, pre svega na analizi prakse socijalnih zadruga i izradi preporuka za ostale lokalne samouprave. Potrebno je da socijalne zadruge, na nivou ministarstava i donatora, u većoj meri budu prepoznate kao legalna socijalna preduzeća, te da im se omogući učešće u programima. Tako će se stvoriti ambijent za povećanje broja pružalaca različitih socijalnih usluga ali i kvalitet i obuhvat ugroženih korisnika iz različitih grupa. Za razliku od udruženja, socijalne zadruge imaju jasne ekonomске ciljeve, što je od značaja za postizanje ekonomске samoodrživosti i stabilnosti u pružanju socijalnih usluga. Ovo ih kvalificuje za dobre razvojne partnere na lokalnom i nacionalnom nivou. Naša socijalna zadruga se u društvu sa još 10 društveno odgovornih (komercijalnih) zadruga, pokazala kao odgovoran partner javnom sektoru i donatorima tokom vanrednog stanja. Zašto ne bi bili partneri i sada?

Darovi Lužnice: Treba uključiti socijalne zadruge u izradu strateških dokumenata u oblastima socijalnih pitanja i zapošljavanja, ali ih treba predvideti i kao realizatore mera. Sa tim u vezi potrebno je da se socijalnim zadrugama omogući da zajedno sa udruženjima konkurišu za sredstva na lokalnom nivou. Takođe treba predvideti mogućnost da socijalne zadruge konkurišu za sredstva pri ministarstvima na nacionalnom nivou, od ministarstva poljoprivrede do ministarstva omladine, u zavisnosti čime se bave. Sa novim pružaocima različitih socijalnih usluga, može da se poboljša stanje ugroženih i zaboravljenih stanovnika sela, ali i drugim ugroženim grupama. Ono što je značajno u pružanju socijalnih usluga je njihova održivost i kontinuitet. U ovom smislu socijalne zadruge imaju i jasne ekonomске ciljeve, što poboljšava perspektivu održivosti u korist ugroženih građana.

ZAKLJUČCI I IZJAVE UČESNIKA

Fokus grupe je realizovana sa jednom socijalnom i jednom opštom zadrugom koja u svom poslovanju primenjuje elemente socijalnog zadrugarstva.

Obe zadruge su upoznate sa pojmom socijalnog zadrugarstva i postojećim zakonskim rešenjem u okviru čl.11 Zakona o zadrugama. Zadruge su uklopljene u lokalni ekonomski ambijent, raspoložive ljudske resurse i sirovisku bazu. Obe zadruge nastoje da ostvare višak vrednosti kroz preradu i plasman proizvoda, kako bi potom višak vrednosti preko socijalno odgovornog sistema zadruge stigao do kranjih korisnika ili kooperanata.

Obe zadruge jasno percepiraju značaj ekonomskih i socijalnih ciljeva. Za zadruge, su ekonomski rezultati ostvareni prodajom proizvoda ili plasmanom usluga, od podjednake važnosti kao i ostvarenje socijalnog efekta u zajednici. Svest o važnosti ekonomske održivosti kao osnovnog preduslova za kontinuiranu socijalnu uslugu, preporučuje socijalne zadruge kao kvalitetne partnere javnom i civilnom sektoru zainteresovanom za rad sa ugroženim i često neuhvatljivim kategorijama stanovništva. Veći obuhvat korisnika moguće je sagledati i sa aspekta jeftinijih usluga koje su delimično finansirane od strane samih zadruga, u skladu sa postojećim zakonskim rešenjem. Iznos raspoloživih sopstvenih sredstava međutim sa druge strane ne sprečava socijalne zadruge da u svoje aktivnosti uključe različite razvojne partnere, čime se ubrzavaju i multipliciraju pozitivni efekti po ugroženo stanovništvo.

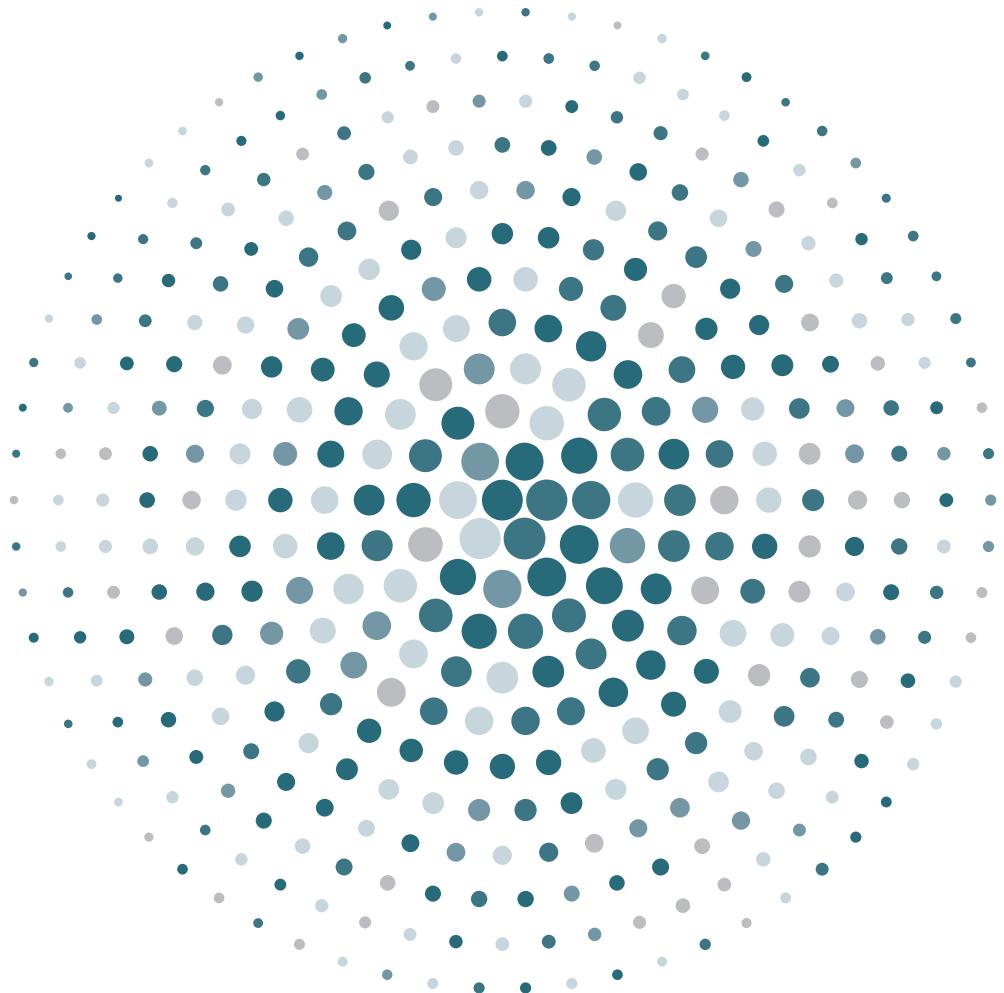
Socijalne zadruge pružaju merljiv doprinos u lokalnim zajednicama. Osim obuka ugroženih kategorija na selu, one zapošljavaju i/ili samozapošljavaju značajan broj lica. U svojstvu kooperanata i kooperantkinja se nalazi još veći broj korisnika koji ostvaruju prihode od sezonskih poslova i sezonskog angažovanja, pri čemu treba uzeti u obzir da su obe zadruge u kategoriji mikro pravnih lica. Tokom Covid 19 vanrednog stanja, dve zadruge su prikupile i distribuirale pomoć u vrednosti 1,3 miliona dinara. Pozitivan uticaj se prelio i na ostale zadruge koje su svoju socijalnu odgovornost iskazale doniranjem svojih proizvoda siromašnoj deci u Nišu u vrednosti od 120,000 dinara, uključivanjem u akcije dezinfekcije seoskih ulica i uslužne obrade zemlje za stare na selu. Zadruge imaju saradnju sa lokalnim samoupravama, koja na žalost nije ni blizu trenutnih ili potencijalnih mogućnosti. Slično je i sa ministarstvima, gde zadruge imaju saradnju sa po jednim ministarstvom.

Međutim, obe zadruge imaju zapažene rezultate u privlačenju razvojnih partnera iz zemlje i inostranstva (GIZ, HELP, Delta Fondacija, Ana i Vlade Divac fondacija, Trag fondacija, UN Women, EU Progress, EU Smart Start). Ovome treba dodati i činjenicu da se trenutno formiraju još dve socijalne zadruge, pri čemu je u Opštini Ražanj u model uključen Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva Vlade RS i Švajcarska kancelarija za saradnju SDC, dok je formiranje romske zadruge u GO Crveni Krst podržano od strane Stalne konferencija gradova i opština/SKGO u okviru programa EU za tebe.

Socijalne zadruge imaju jak potencijal u privlačenju razvojnih partnera iz različitih sektora, u korist različitih ugroženih grupa.

Zadruge se pohvalno izražavaju o odredbama čl.11 Zakona o zadrugama RS/2015. i smatraju da je trenutno zakonsko okruženje povoljno za nekog ko bi se bavio socijalnim preduzetništvom. Smatraju da bi veći prioritet trebalo dati unapređenju postojeće prakse na lokalnom i nacionalnom nivou, pre svega na vidljivosti socijalnih zadruga kao legalnih socijalnih preduzeća, njihovom uključivanju u usvajanje lokalnih strateških dokumenata i realizaciji mera na terenu. Obe zadruge smatraju da je sa tim u vezi potrebno da se omogući socijalnim zadrugama participacija na konkursima na lokalnom i nacionalnom nivou.

Komentar Dragana Stoiljkovića, predstavnika Prve poljoprivredne socijalne zadruge Kamenica, po pitanju unapređenja ambijenta za razvoj socijalnog zadrugarstva u Srbiji: "Naša socijalna zadruga se u društvu sa još 10 društveno odgovornih (komercijalnih) zadruga, pokazala kao odgovoran partner javnom sektoru i donatorima tokom vanrednog stanja. Zašto ne bi bili partneri i sada?"

1. oktobar 2020.